

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
LÉKAŘSKÁ FAKULTA V HRADCI KRÁLOVÉ**

**POČÁTKY A VÝVOJ OŠETŘOVATELSKÉHO
ŠKOLSTVÍ V HRADCI KRÁLOVÉ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

AUTOR PRÁCE: Alla REPLYUK

IV. ročník – kombinované studium

OBOR: Ošetřovatelství

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. Jana Kutnohorská

HRADEC KRÁLOVÉ 2006

**CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
FACULTY OF MEDICINE IN HRADEC KRÁLOVÉ**

**BEGINNINGS AND PROGRESSION OF NURSING
EDUCATION IN HRADEC KRÁLOVÉ**

BACHELOR'S WORK

AUTHOR: Alla REPLYUK

class IV. – combined study

SPECIALIZATION: Nursing

SUPERVISOR: Doc. Jana Kutnohorská

HRADEC KRÁLOVÉ 2006

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením Doc. Jany Kutnohorské. Dále prohlašuji, že jsem veškeré použité literární prameny a publikace uvedla v citované literatuře.

V Hradci Králové dne 21. 02. 2006

.....

Poděkování:

Děkuji paní Doc. Janě Kutnohorské za odborné vedení bakalářské práce, za její pomoc a cenné rady a paní Jaroslavě Pečenkové za poskytnuté informace z historie ošetřovatelského školství.

Děkuji panu Ing. Jiřímu Kapuciánovi za pomoc a podporu a také všem mým nejbližším, kteří mi po celou dobu čtyřletého studia byli velkou oporou.

Souhlasím, aby byla moje bakalářská práce půjčována ke studijním účelům a byla citována podle platných norem.

V Hradci Králové, dne 21. 02. 2006

OBSAH:

ÚVOD.....	9
CÍL PRÁCE.....	10
1 POČÁTKY OŠETŘOVATELSTVÍ.....	- 11 -
1.1 KŘESŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY.....	- 13 -
1.1.1 BENEDIKTINI.....	- 13 -
1.1.2 JOHANITÉ.....	- 13 -
1.1.3 SUVERÉNNÍ MALTÉZSKÝ RYTÍŘSKÝ ŘÁD.....	- 14 -
1.1.4 ŘÁD SV. LAZARA.....	- 15 -
1.1.5 RYTÍŘSKÝ ŘÁD KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU.....	- 19 -
1.1.6 MILOSRDNÍ BRATŘÍ.....	- 16 -
1.1.7 ŘÁD SV. ALŽBĚTY.....	- 17 -
1.1.8 KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO (boromejky).....	- 18 -
1.1.9 VÝLUČNĚ ČESKÉ KONGREGACE.....	- 19 -
2 POČÁTKY CHARITATIVNÍ PÉČE.....	- 23 -
2.1 DIAKONIE.....	- 24 -
3 HISTORICKÉ OSOBNOSTI SVĚTOVÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ.....	- 26 -
3.1 THEODOR FLIEDNER.....	- 26 -
3.2 NIKOLAJ IVANovič PIROGOV.....	- 27 -
3.3 FLORENCE NIGHTINGALOVÁ.....	- 29 -
3.3.1 RODINNÉ ZÁZEMÍ.....	- 29 -
3.3.2 PRVNÍ PRAKTICKÉ KROKY.....	- 30 -
3.3.3 REFORMY VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ.....	- 32 -
3.3.4 PUBLIKAČNÍ, VZDĚLÁVACÍ A KONCEPČNÍ ČINNOST.....	- 33 -
3.4 THEODOR BILLROTH.....	- 34 -
3.5 VIRGINIA HENDERSONOVÁ.....	- 35 -
3.6 ETHEL GORDON BEDFORD – FENWICK.....	- 36 -
4 PATRONI A PŘÍZIVCI ČESKÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ.....	- 38 -
4.1 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ PŘEMYSLOVNA.....	- 38 -
4.2 SVATÁ ZDISLAVA Z LEMBERKA.....	- 39 -
4.3 VÁCLAV JOACHIM VRABEC.....	- 39 -
4.4 VÍTĚZSLAV VIKTOR JANOVSKÝ.....	- 40 -

5	VZNIK ČESKÉ STÁTNÍ OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY V PRAZE	- 42 -
6	POČÁTKY OŠETŘOVATELSKÝCH ŠKOL V HRADCI KRÁLOVÉ.....	- 46 -
6.1	KONGREGACE CHUDÝCH ŠKOLSKÝCH SESTER POD OCHRANOU MATKY BOŽÍ (DE NOTRE DAME)	- 46 -
6.2	SOUKROMÁ ODBORNÁ ŠKOLA PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ CHUDÝCH ŠKOLSKÝCH SESTER DE NOTRE DAME V HRADCI KRÁLOVÉ	- 51 -
6.3	OŠETŘOVATELSKÁ ŠKOLA ŠEDÝCH SESTER III. ŘÁDU SV. FRANTIŠKA.....	- 52 -
6.4	STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA V HRADCI KRÁLOVÉ	- 56 -
6.4.1	CHARAKTERISTIKA STUDIJNÍCH OBORŮ	- 57 -
	ZÁVĚR	62

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

Historie mě vždy zajímala. Vystudovala jsem Střední zdravotnickou školu v Hradci Králové a myslím, že při výuce je tématu vývoje ošetřovatelství věnováno velmi málo pozornosti. Což je škoda, protože dle mého názoru je důležité vědět kde vznikaly základy našeho oboru, kdo byli průkopníci a historické osobnosti českého a světového ošetřovatelství.

Až do doby, než jsem začala pátrat v archivních pramenech pro tuto práci, jsem netušila jak obrovský podíl mají na vývoji ošetřovatelství křesťanské řády a jakou mírou se uplatňovaly v průběhu dějin. Byly to právě kongregace, které se zasloužily o vznik ošetřovatelského školství v Hradci Králové.

V době dnešního rychlého vývoje a neustálých změn bychom se měli ohlédnout do historie a možná se lecčemu přiučit.

CÍL PRÁCE

V teoretické části zmapovat počátky ošetřovatelství a působení křesťanských ošetřovatelských řádů ve světě a u nás. Dále podat stručný přehled o historických osobnostech světového a českého ošetřovatelství.

Empirická část bude věnována počátkům ošetřovatelského školství - vzniku první ošetřovatelské školy v Praze a vývoji ošetřovatelského školství v Hradci Králové od křesťanských škol, které zakládaly církevní kongregace až ke vzniku Střední zdravotnické školy v Hradci Králové.

1 POČÁTKY OŠETŘOVATELSTVÍ

Počátky ošetřovatelství sahají do raného středověku doprovázeného šířením křesťanství. Od svého vzniku se obracelo především k chudým, nemocným a trpícím, kterým poskytovalo péči a ochranu jak ve špitálech vznikajících při kláštorech, tak prostřednictvím různých charitativních skupin.

Pomocí druhému v nouzi je přirozenou vlastností většiny lidí. Tato snaha se týká rodin, sousedství i komunity, v níž žijeme a je historicky velmi stará. Velmi ji však podpořil příchod křesťanství, neboť jeho základy jsou postaveny právě na pomoci bližním.

Křesťanská láska byla věřícími vyjádřena zejména životem v pokoře a chudobě, milosrdenstvím, pomocí bližnímu. Takto orientovaní lidé se sdružovali do skupin, aby následovali Kristovo učení. Z nich pak postupně vznikaly první křesťanské řády, jejichž posláním bylo mimo jiné pečovat o nemocné. Zde byly položeny základy klášterní medicíny spojené s péčí o základní potřeby nemocných, postižených, chudých a trpících lidí.

Klášterní medicína uplatňovala jak léčbu medikamentózní a chirurgickou, tak léčbu pomocí správné životosprávy včetně stravy, avšak ve 13. stol. byla mnichům lékařská péče zakázána. Ošetřovatelské péči se však mnoho řádu věnuje dodnes.

Rozvoj řádů a kongregací s charitativním a ošetřovatelským zaměřením byl ovlivněn především rozhodnutím papeže Řehoře Velikého v 9. stol., který v roce 817 uložil klášterům péči o chudé, postižené a nemocné.

VLIV VÁLEK NA ROZVOJ OŠETŘOVATELSTVÍ

Války měly vždy velký vliv na rozvoj ošetřovatelství. Velké množství raněných vojáků, hromadné infekce v důsledku velmi špatných hygienických podmínek lazaretů a nedostatečných znalostí zdravotnického personálu vyvolávaly zvýšenou potřebu lékařské a ošetřovatelské péče. Tak například dříve byly kontaminované rány většinou smrtelné. Vedle velkého množství padlých a poraněných, byly příčinou porážky mnoha armád epidemie, které propukaly při nedodržování hygienických pravidel. Často bylo více vojáků zabito nemocí než nepřitelem. Ve starověku se o nemocné a zraněné vojáky na bojištích starali otroci. Římané při svém imperiálním tažení Evropou stavěli velké, dobře organizované lazarety, v nichž pečovali o nemocné a zraněné vojáky v době jejich pobytu v cizině.

Křižácké výpravy, náboženské války vedené v letech 1095 – 1121 západními Evropany proti muslimům za účelem znovuzískání Svaté země, byly celkově neúspěšné. Z ošetřovatelského hlediska ovšem vedly k vytvoření dobře organizovaných vojenských ošetřovatelských řádů, které měly pečovat o křižáky. Cíle těchto řádů byly jak náboženské, tak vojenské a jejich vliv je viděn v kombinaci náboženského prvku a vojenských způsobů (přísná pravidla a vojenská hierarchie ošetřovatelství), které se promítly do způsobů ošetřování v pozdější době. Mezi nejznámější vojenské ošetřovatelské řády patřili maltézští rytíři a rytíři sv. Lazara. Tyto řády vybudovaly mnoho lazaretů, v nichž byli ošetřováni nejen vojáci, ale i poutníci, kteří onemocněli na cestě do Svaté země. Mnoho ošetřovatelských tradic má původ ve vojenském ošetřovatelství, které se datuje od dob svatých válek. Patří sem přísná morálka, vizity s lékaři a způsob uspořádání ošetřovacích jednotek s velkými pokoji pro lehčí pacienty, postranními pokoji pro vážnější pacienty a boxy pro pacienty v kritickém stavu.

1.1 KŘESŤANSKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŘÁDY¹

1.1.1 BENEDIKTINI

Mezi první křesťanské řády patří benediktini. Zakladatelem tohoto velmi rozšířeného řádu byl Svatý Benedikt z Nurie, který v roce 529 založil v Itálii první klášter. Kláštery benediktinů se stávaly důležitými centry vzdělanosti, umění i hospodářství. Řeholníci se také věnovali misijní a opatrovnické činnosti. České země přivítaly první benediktiny v 10. stol., v době vlády knížete Boleslava II., který nejen zakládal benediktinské kláštery, ale stál u zrodu prvního hospice – útulku pro nemocné kupce a pocestné procházející Prahou, jehož základy lze vystopovat v Praze Na Františku, v místě nemocnice milosrdných bratří. I když péče benediktinů o nemocné postupně ustupovala do pozadí, staly se příkladem pro pozdější řády, které pokládaly charitativní ošetřovatelství za svoje základní poslání.

Příslušníci řádu skládali slib dobrovolné chudoby. Pokud měli nějaký majetek, vkládali ho do činnosti řádu. Kláštery a špitály byly stavěny především příslušníky panovnických rodů. Později se k nim přidala další majetná šlechta i různí zámožní měšťané. Původní špitály byly zřizovány při kláštorech. Měly zpravidla pokoj s 12 postelemi (počet apoštolů) spojený s kaplí nebo klášteřem a byly určeny především pro zchudlé měšťany a nemocné, pro kupce a pocestné, ale i pro zámožnější osoby, které si v nich předplatily doživotně byt, stravu a péči. V době válek a šířících se infekcí byly zakládány lazarety, leprosária apod.

1.1.2 JOHANITÉ

Johanitský řád se vyvinul ze staršího bratrstva italských kupců z Amalfi, kteří kolem r. 1040 založili v Jeruzalémě při kostele sv. Jana Křtitele špitál pro ošetřování poutníků cestujících k Božím hrobům. Johanité byli mnišským řádem, jehož posláním byla pomoc chudým a obrana víry. Po ztrátě Jeruzaléma se johanité různě přemísťovali – téměř 200 let (14. a 15. stol.) sídlili na ostrově Rhodu, kde vybudovali rozsáhlý špitál a lékárnu. V 16. století daroval johanitům císař Karel V. ostrov Malta, který se stal na dlouhou dobu jejich sídlem. Odtud název maltézští rytíři.

Do Čech přišli johanité v letech 1156 – 1159. První johanité působili při kostele Matky Boží poblíž Juditina mostu v Praze – Malé Straně. Mimořádný význam měla komenda ve

¹ Staňková, M.: Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. Časopis sestry 6/2003, s. 6 - 13.

Strakonících, po dlouhou dobu rezidence hlavy českých johanitů. Dále působili v Českém Dubu, Kadani, Manětíně.

1.1.3 SUVERÉNNÍ MALTÉZSKÝ RYTÍŘSKÝ ŘÁD

(Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty)

Řád maltézských rytířů vznikl jako větev johanitů. V době svého působení na Maltě (16. - 18. stol.) byli ve špitále maltézských rytířů ošetřováni chirurgicky a interně nemocní, psychiatričtí pacienti, izolováni byli pacienti s horečnatými a průjmovými chorobami. Velký důraz byl kladen na stravu a hygienu. V 17. stol. byla na Maltě založena škola anatomie, lékařství a chirurgie, z níž později vznikla univerzita s lékařskou, teologickou a právní fakultou.

Řád maltézských rytířů je organizován jako stát. Patří k nejmenším státům na světě. Řád má asi 10 500 občanů (členů) žijících po celém světě, díky nimž dodnes vyvíjí rozsáhlou charitativní činnost. V současnosti je jako jediný s církevních řádů uznáván jako suverénní řád s diplomatickým zastoupením ve více než 80 zemích. Řád navenek vystupuje jako neutrální stát.

Řád provozuje 16 nemocnic, 33 samostatných klinik, 21 denních stacionářů, 7 hospiců, 600 center první pomoci, 6 uprchlických táborů. Dobrovolnické služby řádu poskytuje víc než 80 000 osob. K usnadnění mezinárodní spolupráce zřizuje řád mezinárodní organizace ECOM – pro pomoc při katastrofách, CIOMAL – pro boj s leprou. Má své oficiální pozorovatele v OSN, UNESCO, Mezinárodním Červeném Kříži a v dalších mezinárodních organizacích. Má svou vlastní armádu (16 osob), soudnictví, měnu i poštovní známky.

Řád má své zastoupení i v České republice. Dne 27. listopadu 1993 bylo Velmistrem řádu spolu s prezidentem České republiky v budově Českého velkopřevorství v Lázeňské č. 4 v Praze slavnostně otevřeno edukační centrum pro diabetiky. Za 10 let činnosti se přednášek, besed, seminářů a dalších odborných akcí, pořádaných pod záštitou řádu na pomoc diabetikům zúčastnilo přes 5 000 posluchačů včetně zdravotnických pracovníků. Pomoc diabetikům touto formou se osvědčila a řád v ní pokračuje i nadále.

Členy řádu jsou jednak profesní bratři, skládající věčný slib, jednak profesní rytíři (bývají šlechtického původu), kteří zastávají nejvyšší úřady. Jako řeholní a mnišská organizace řád respektuje benediktinskou reguli a je řízen celibátními rytíři – řeholníky. Převážná část členů jsou především laici z různých zemí, kteří mají občanská povolání a pro maltézské rytíře

pracují ve svém volnu. Nemusejí být šlechtici, skládají pouze slib poslušnosti a křesťanského života. Mohou se ženit a zakládat rodiny. V čele řádu stojí velmistr (kardinál) a řádová vláda. Od roku 1834 sídlí v Římě. Ročně řád zajišťuje ošetření asi půl milionu lidí. V současnosti spravuje mnoho nemocnic, lékáren a zdravotních středisek v 90 zemích světa, jejich dobrovolníci vyjíždějí pomáhat do oblastí vojenských nepokojů a živelných katastrof. Dnes jde tedy spíše o humanitární organizaci. Patronem řádu je sv. Jan Křtitel.

České velkopřevorství patří k nejstarším a těší se zvláštní prestiží. Česká rytířská komunita má dnes přes 100 členů. Podporuje církevní nemocnici, církevní zdravotnickou školu. Založila centra Maltézske pomoci, která zajišťují převoz nemocných (sanitky s maltézkým křížem), zdravotnickou pohotovost při koncertech, shromážděních atd.

1.1.4 ŘÁD SV. LAZARA

(Vojenský a špitální řád rytířů sv. Lazara Jeruzalémského)

Řád byl založen r. 1098 v nemocnici sv. Lazara blízko legendárního domu sv. Lazara nedaleko Jeruzaléma. Hlavním posláním řádu bylo vedle šíření křesťanství pečovat o nemocné s malomocenstvím, proto nemocnice sloužila jako leprosárium. Příslušníci řádu byli známi jako lazariáni nebo lazaritě. Ošetřovali i nemocné s jinými nakažlivými chorobami.

Později se řád přemístil do Francie, kde působil pod královskou ochranou. Svůj vliv rozšířil do celé Evropy. Během středověku lazariáni řídili středomořskou flotilu námořních lodí a chránili důležité námořní cesty proti pirátům. Vedle toho stavěli četné nemocnice (lazarety), v nichž chránili a léčili oběti moru, cholery a tyfu, které tehdy sužovaly Evropu.

Dvacáté století díky postupnému vymýcení uvedených chorob včetně lepry změnilo zaměření řádu, který se začal více zabývat humanitární pomocí. Transportuje do potřebných zemí dodávky jídla, oblečení, zdravotnické techniky a potřeb.

V českém království se řád usadil r. 1154 v Praze, později také v Kutné Hoře a jinde. V Kuksu byl v 18. století založen špitál, kostel sv. Lazara a lázeňské středisko. Mohutný rozvoj řádu před 2. světovou válkou byl přerušen německou okupací. Po únoru 1948 odešlo mnoho členů do exilu, kde v řádu působili dál. Činnost řádu byla u nás obnovena počátkem devadesátých let.

V současné době u nás řád provozuje několik hospiců. Členové řádu pracují na projektech nemocnic pro léčbu nádorových onemocnění. Kromě toho lazariánské pomocné služby působí ve skautských oddílech, léčebnách pro dlouhodobě nemocné, SOS vesničkách a domovech

důchodců. Záslužná je práce některých členů řádu, kteří vyhledávají osamělé nevyлéčitelně nemocné osoby v nemocnicích i jinde a stávají se jejich oporou a doprovodem ke konci života.

1.1.5 MILOSRDNÍ BRATŘÍ

(Hospitálský řád sv. Jana z Boha)

Zakladatelem řádu je Portugalec Juan Ciudad nazývaný pro svou lásku k Bohu i k bližním Jan z Boha. Na svých cestách se dostal v Granadě na 40 dní do blázince, kde poznal surové zacházení s nemocnými. To utvrdilo jeho rozhodnutí pomáhat potřebným a založit špitál pro chudé a nemocné. Řád milosrdných bratří byl papežem ustaven v r. 1572. Hlavním posláním řádu se stala péče o nemocné, staré a nemohoucí osoby, a to ve vlastních špitálech. Řád se velmi rychle šířil do různých zemí. V 17. stol. měl již 212 konventů se 2000 členy. V současnosti má řád ve světě asi 1500 bratří a více než 40 000 spolupracovníků. Spravuje více než 240 zdravotnických zařízení.

V r. 1605 byli bratři povoláni do Valtic na jižní Moravě a založili zde konvent. Nejstarší konvent je v Praze na Starém městě (u kostela Šimona a Judy) s nemocnicí Na Františku, otevřený r. 1620. Nemocnice byla určena pouze pro mužské pacienty. Využívala ji lékařská fakulta.

Řád milosrdných bratří působí v našich zemích téměř čtyři století. Jeho konventy a špitály vznikaly v letech 1605 – 1781 postupně ve Valticích, v Praze, na Kuksu, v Prostějově, v Letovicích, v Brně apod. Řád dbal, aby se jeho příslušníci vzdělávali – často byli magistry farmacie, doktory lékařství nebo řádem vyškolenými ošetřovateli. Z příslušníků řádu je pro ošetřovatelství významnou osobou lékař Václav Joachim Vrabec, který na konci 18. století velmi usiloval o zavedení odborných přednášek na lékařské fakultě pro opatrovníky a porodní báby. V r. 1770 vyšla jeho knížka „Výborné naučení pro báby a jiné osoby“.

V roce 1920 spravoval v ČSR řád milosrdných bratří více než 1200 lůžek. V r. 1950 byla činnost řádu zrušena, zdravotnická zařízení i kláštery byly zestátněny. Svou činnost obnovil po r. 1990.

1.1.6 ŘÁD SV. ALŽBĚTY

(Alžbětinky)

Tzv. „třetí řád“ (terciáři/terciářky) byl založen sv. Františkem Serafinským ve 13. stol. pro osoby, které žily mimo zdi kláštera a toužily po křesťanské dokonalosti. Členkou kongregace se stala sv. Alžběta Durynská. Sv. Alžběta byla dcerou uherského krále Ondřeje II. Jako dvacetiletá ovdověla, byla vyhnána z vlastního majetku a vstoupila do III. Řádu sv. Františka. Věnovala se službě nemocným, chudým a potřebným. Sv. Alžběta byla sestřenicí sv. Anežky (otec Alžběty a matka Anežky byli sourozenci).

Řád sv. Alžběty vznikl až v 17. století v Cáchách při městském špitále r. 1627. Patronkou řádu se stala sv. Alžběta Durynská. Hlavním posláním řeholnic řádu sv. Alžběty je péče o nemocné ve špitálech a nemocnicích, které byly zakládány při všech konventech v Evropě.

Do Prahy přivedla první dvě příslušnice řádu sv. Alžběty v r. 1719 hraběnka Karolína Schönkirchová. První sestry působily Na Slupi v budově pro staré kněze, kde bylo vyčleněno několik lůžek. V r. 1722 byl vystavěn Na Slupi klášter a otevřen řádový špitál sv. Alžběty. Bylo zde postaveno na svou dobu moderní zařízení, přijímající pouze ženy. V Praze tak vedle relativně velkého špitálu Milosrdných bratří pro muže vznikl nový špitál pro ženy. Oba špitály přežily úspěšně josefínské reformy (Josef II. zrušil téměř 60 klášterů a špitálů a začal vytvářet velké zemské nemocnice, které se postupně staly nejmodernějšími nemocnicemi v 18. stol. u nás). Pacientky byly, na rozdíl od jiných špitálů, již léčeny dvěma lékaři, z nichž jeden byl medikus (internista) a druhý ranhojič (chirurg). Veškeré ošetrovatelské a pomocné práce vykonávaly řeholnice. Nemocnice měla i vlastní lékárnu, spravovanou sestrami-lékárnice. Za prvních 100 let (1722 – 1822) ošetřil špitál více než 60 000 osob, v dalších 100 letech již 97 000. Během 1. světové války se stala nemocnice lazaretem. Po válce byl opět zaveden mírový stav.

V nemocnici sv. Alžběty byl v 19. stol. podle dochovaných záznamů „kladen mimořádný důraz na čistotu a pořádek. Při přijetí byla každá nemocná svlečena, očištěna, učesána, převlečena do ústavního prádla. U každé pacientky byl sepsován podrobný chorobopis a vystaven tzv. záhlavní lístek, na němž byla vyznačena její nemoc a délka pobytu. Těžce nemocným se denně čistily zuby, vyplachovala ústa a vymývaly oči. Prostěradla na postelích se vyměňovala, kdy to bylo třeba, nejméně jednou týdně. Nemocniční sály se denně myly a větraly. U těžce nemocných prodlévala sestra nepřetržitě. Seděla u lůžka nemocné a pomáhala

jí, v čem mohla, přitom ji utěšovala a dodávala odvalu. Sestry v ambulantní části mnohdy zastávaly práci ústavního ranhojiče, prováděly převazy, pouštěly žilou a zručně trhaly zuby“.

Řád žil ve velké chudobě a odříkání.

V r. 1949 byla nemocnice zestátněna, řeholní sestry byly postupně nahrazovány civilními sestrami.

Teprve v r. 1990 začal řád obnovovat svoji činnost a opravovat kostel a klášter. Znovu působí v nemocnici dnes opět nazvané Nemocnicí sv. Alžběty. V navráceném objektu v Jablunkově otevřely sestry v r. 1991 Domov sv. Alžběty. Sestry rovněž působí v sociální službě, učí náboženství ve školách, pomáhají ve farnostech apod.

Alžbětinky nosí hnědý, šedý nebo černý hábit s bílým límečkem, cingulum s pěti uzly a růžencem. Na hlavě mají na bílé čepičce černý závoj.

1.1.7 KONGREGACE MILOSRDNÝCH SESTER SV. KARLA BOROMEJSKÉHO (boromejky)

Kongregace vznikla v r. 1663 ve Francii v Nancy. Byla založena na čtyřech principech: křesťanské dokonalosti a slibech chudoby, čistoty a poslušnosti. Svůj život sestry zasvětily ošetřování nemocných. Kongregace se rozrůstala a začala se postupně šířit i do dalších zemí. Boromejky jsou třetí nejstarší ženskou kongregací. Podnět, aby byla uvedena do Prahy, byl dán Aloisem Petrem Klárem, profesorem pražské univerzity. Jeho záměrem bylo starat se o slepce, kteří po odchodu z vychovatelny pro slepé děti často nenacházely uplatnění v běžném životě. V r. 1837 přicházejí tedy z Nancy do Prahy v doprovodu dvou francouzských sester první čtyři české sestry a zakládají malou komunitu v ústavu pro nevidomé. Kongregace nejprve sídlila ve slepeckém ústavu na Klárově, v r. 1848 sestry založily klášter s kostelem Karla Boromejského a nemocnici Pod Petřínem. V r. 1858 koupily boromejky dům v Řepích u Prahy, kde vybudovaly nalezinec pro více než 400 dětí.

V r. 1864 byla z nemocnice zbudována ženská trestnice. Boromejky, které se jí ujaly, pracovaly pod dozorem ministerstva spravedlnosti. Více než 80 let zaměstnávaly své klientky v dílnách ručních prací, prádelně, pekárně, na zahradě, na velkostatku. V r. 1948 byla věznice zrušena a činnost řádu brzy zcela zastavena. Teprve v r. 1996 zde řád vybudoval Domov sv. Karla Boromejského s 59 lůžky.

Za Rakouska-Uherska se boromejky vzdělávaly ve Vídni, poté v České státní ošetrovatelské škole. V r. 1939 otevřela kongregace v nemocnici Pod Petřínem vlastní

církevní ošetrovatelskou školu, která získala právo veřejnosti, tj. vychovávala i civilní žákyně. Fungovala až do r. 1948, kdy byla nejprve sloučena s Vyšší sociální školou zdravotní na Alšově nábřeží a záhy byla její činnost zcela zastavena (1951).

Boromejky u nás postupně působily v sirotčincích, věznicích, v sociálních zařízeních apod. Aktivně pomáhaly ve dnech pražského povstání v r. 1945, při osvobození a ošetřování raněných i vězňů. V r. 1950 patřila kongregace k nejpočetnějším řádům v ČSR. V r. 1952 však byly sestry zproštěny služby v nemocnicích a nahrazeny civilními, škola zavřena, nemocnice zestátněny. Sestry boromejky musely odevzdat inventář a klíče a nedobrovolně ustoupit komunistickému režimu. Mnohé byly vězněny, některé pracovaly v civilních zaměstnáních. Činnost kongregace byla legálně obnovena až po r. 1989. 1. října 1993 byla zestátněná Fakultní nemocnice Pod Petřínem opět předána původnímu majiteli – Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Sestry boromejky nosí jednoduché černé šaty a černý závoj s bílým lemem. V nemocnicích pracují v bílých šatech.

1.1.8 VÝLUČNĚ ČESKÉ KONGREGACE²

RYTÍŘSKÝ ŘÁD KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU

Řád křížovníků s červenou hvězdou se vyvinul z laického špitálního bratrstva založeného sv. Anežkou Českou – patronkou českého ošetrovatelství současně s řádem klarisek v první polovině 13. století.

Sv. Anežka byla první ženou, která založila mužský řád i první ženou, která založila český ošetrovatelský řád. Celý svůj život věnovala pomoci chudým a nemocným. Dokonce se traduje, že napsala první pokyny, jak v klášteře ošetřovat chudé a nemocné.

Prvním samostatným sídlem křížovníků byly kostel a špitál sv. Petra v Praze Na Poříčí. V polovině 13. století se řád přestěhoval k Juditinu (Karlovu) mostu (dnešní Křížovnické náměstí), kde byl vystavěn nový hospital sv. Ducha s kostelem sv. Františka.

Hlavní úlohou řádu bylo ošetřování chudých a nemocných, kteří dílem přebývali ve špitále a dílem byli pohostinně přijímáni jako příchozí. Později se křížovníci mohli označovat červenou hvězdou a byli povýšeni na rytířský řád, neboť do něj vstupovalo stále více šlechticů

² Staňková, M.: Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. Časopis sestra 6/2003, s. 13 - 15.

vzdávajících se veškerého majetku ve prospěch chudých. Mnozí z nich se věnovali charitativní činnosti. V ženských špitálech pracovaly jako opatrovnice ženy.

Notář V. M. Hochovský ve zprávě o šetření v pražských špitálech v té době udává: „Ve špitále u mostu je 29 osob obojího pohlaví zestárlých, ochromlých, osleplých či vůbec neschopných se uživit. Každá osoba jídlem, nápojem, obydlím, oděvem a všemi potřebami je zcela otecky opatrována. Přitom se od nich za přijetí nejmenšího nežádá, ale každému se nad tím, co má svého, ponechává pravomoc po vůli si s tím nakládati. Také se přijímají do špitálu lidé přišlí k úrazu na ulici, v noci zejména útočištníci hledající azylu v jeho posvátných zdech a odložená nemluvnata – nalezcenci odložení před vrata v košíku a sirotci.“

Český řád křížovníků s červenou hvězdou zůstal dodnes jediným řeholním řádem českého původu a zároveň jediným mužským řádem, který založila žena. Mezi hlavní rysy řádového života patřila od začátku milosrdná láska k člověku, který potřebuje pomoc a společenství druhých.

Největší rozkvět působení křížovníků spadá do období Karla IV., kdy řád spravoval na šedesát špitálů, domů a farních kostelů. Po husitských válkách, kdy většina špitálů zanikla, převládla v řádu pastorační činnost.

V padesátých letech 20. stol. byl u nás řád rozprášen. Teprve od roku 1990 obnovuje postupně svoji činnost. Po čtyřiceti letech zákazu působení řád znovu navazuje na duchovní odkaz své zakladatelky. Příslušníci řádu však již v dnešních zdravotnických zařízeních nepracují.

KONGREGACE ŠEDÝCH SESTER U SV. BARTOLOMĚJE V PRAZE

(Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka / pražská)

Kongregace Šedých sester je řád domácí a původní. Kongregace Šedých sester byla založena v Praze r. 1856 sestrami Annou (Dulcelinou) a Marií (Xaverií) Plaňanskými a jejich přítelkyní Františkou (Johannou) Grossmannovou, která se později stala sestrou představenou. Živily se šitím a navštěvovaly nemocné.

Původním posláním kongregace bylo ošetřování nemocných, zvláště chudých a opuštěných, v jejich domovech. Teprve později sestry své úmysly rozšířily o péči o raněné při válečných událostech a o nemocné a postižené v chorobincích a nemocnicích – Kongregace začínala pracovat velmi jednoduše. Uvedené ženy se stěhovaly do skromného společného bytu, odkud odcházely na první návštěvy nemocných. Po kratším pobytu na Malé Straně získala kongregace dům na Starém Městě, který se stal mateřincem kongregace a fungoval až do r. 1950. K domu přiléhá kostel. Sv. Bartoloměje.

Do kongregace vstupovalo stále více žen, a tak se její činnost začala poměrně rychle rozšiřovat. Členky řádu se velmi uplatnily při ošetřování raněných a nemocných vojáků v období válek v letech 1859 (válka s Itálií), 1864 (Šlesvicko-Holštýnská válka) a r. 1866 (válka s Pruskem).

V letech 1888 – 1904 ošetřovaly v domácnostech ročně v průměru 350 – 400 nemocných, z toho asi 100 zcela chudých. Na začátku 20. stol. měla kongregace 11 ústavů, v nichž zajišťovala ošetrovatelskou péči.

Vzhledem k růstu kongregace začaly vznikat filiální domy, např. v Kraslicích, Poděbradech, Plzni, Mariánských Lázních, Hradci Králové atd., kde sestry ošetřovaly v domácnostech, v ústavech i nemocnicích. Dnes je mateřský dům kongregace Šedých sester v Lomci u Bosňan.

Jako řeholní oděv nosí sestry černý hábit s šedým límcem a šedým pláštěm.

KONGREGACE SV. ZDISLAVY (Zdislavky)

Česká kongregace sester dominikánek – Zdislavky – byla založena v 19. stol. Vznikla spojením laických členek české národnosti a čtyř dominikánek povolaných ze Štýrska v Řepčíně u Olomouce r. 1889. Patronkou kongregace byla svatá Zdislava.

Cílem kongregace byla od počátku činnost v charitativních ústavech a výchova dívek. V r. 1948 působily v ČSR téměř na 30 místech, zejména v zařízeních sociální péče, ale i na obecných, odborných a řadových školách. Zdislavky nebyly typickým řádem. Měly možnost chodit v civilním oblečení, mít civilní zaměstnání a žít civilním, soukromým životem. Pojilo je složení slibu chudoby, čistoty a poslušnosti a pravidelná setkávání. To umožnilo mnoha ženám realizovat se jak v povolání, tak v zasvěcení se Bohu. Členkami se stávaly často lékařky, doktorky přírodních věd, sestry – tedy pracovně velmi vytížené ženy. Zdislavky organizovaly i vzdělávání svých členek jako katechetek pomáhajících při výuce náboženství, farních sester (pomáhaly s péčí o kostel a faru) a jako pečovatelek docházejících do rodin. Postupně však zájem o tuto práci upadal vzhledem k politické situaci u nás a činnost Zdislavek byla zastavena. Řada z nich postupně absolvovala ošetřovatelskou (zdravotnickou školu) a staly se z nich kvalifikované sestry. Na rozdíl od jiných řadových sester nemusely nemocnice opustit, protože nebyly nápadné a chodily mimo službu v civilním oblečení. Víru mohly vyznávat v soukromí.

2 POČÁTKY CHARITATIVNÍ PÉČE³

Charitativní práce byla ve středověku velmi rozšířená, avšak působila značně roztržtěně. Mnoho hluboce věřících osob, které nebyly příslušníky křesťanských řádů, obdobně nabízely pomoc potřebným především chudým a strádajícím osobám.

První zdařilý pokus o sjednocení této dobrovolné charitativní péče se objevil v 17. století ve Francii knězem sv. Vincentem. Sv. Vincent z Paulou se narodil r. 1581. Vystudoval univerzitu v Toulouse a stal se knězem. Ve svých kázáních se již od r. 1617 zabýval potřebou péče o chudé a nemocné. Organizoval materiální i duchovní pomoc chudým a potřebným rodinám a záhy poznal, že tato práce by byla mnohem účinnější, kdyby se osoby, které jí poskytují, zorganizovaly a dohodly na určitém stylu své činnosti. V r. 1633 byla sv. Vincentem založena při nemocničním kostele v Chatillon charitativní apoštolská komunita, nesoucí název Dcery Charity. Jejími členkami byly zejména mladé dívky, které pečovaly o nemocné. V r. 1668 byla Charita potvrzena papežem Klementem IX. Sv. Vincent se věnoval naplnění a organizaci práce Charity do konce života.

Blízkou spolupracovnicí sv. Vincenta byla sv. Louise z Marillac. Narodila se 1595 v Paříži. Dostalo se jí dobré a bohabojné výchovy v dominikánském klášteře. Již od 12 let se účastnila s vincentkami charitativní práce. Později se vdala a měla těžce nemocného syna, o kterého se obětavě starala. Jeho smrt jí hluboce otrásla. V té době se setkala se sv. Vincentem, který jí poskytl duchovní útěchu. Stala se na celých 35 let jeho spolupracovnicí v organizaci charitativní činnosti. Ve Společenství Dcer Charity založila školu pro dívky, zaměřenou nejen na dobré vzdělání, ale i na dobrovolnou péči o chudé, nemocné a postižené osoby.

Ekonomický rozvoj společnosti a průmyslová revoluce na začátku 19. stol. vedly ke zhoršení sociální situace obyvatelstva, v charitativním hnutí vznikla naléhavá potřeba vytvoření organizované sítě. Jen v Evropě existovalo mnoho charitativních skupin zaměřených na sociálně pedagogickou a ošetrovatelskou práci, na pomoc především chudým, nemocným či jinak trpícím lidem. Přes mnohé snahy se podařilo teprve na konci 19. století v německém Freiburgu sdružit různé malé skupiny s charitativním zaměřením a vytvořit sjednocenou organizaci Katolickou charitu. Pracovali v ní civilní občané – muži i ženy, žijící podle příkázání. První Katolická charita byla založena pro Německo v r. 1897 Lorenzem

³ Staňková, M.: Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. Časopis sestra 6/2003, s. 15 - 16.

Verthmannem. Podobně se pak vytvářely tyto organizace v dalších zemích – v r. 1905 ve Švýcarsku, v r. 1921 v Rakousku, v r. 1922 v Československu.

Dnes se činnost Charity vzhledem k vývoji společnosti a novým problémům, které přináší, poněkud rozšířila. Pomáhá spoluobčanům, kteří se ocitli na okraji společnosti: osamělým matkám s dětmi, osobám bez přístřeší, zdravotně a mentálně postiženým, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu. Významná je i pomoc při přírodních a humanitárních katastrofách.

Sdružení Česká Katolická Charita je součástí římskokatolické církve. Pomáhá lidem v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Provozuje kolem 200 charitních domovů, poraden a středisek pomoci.

Sv. Vincent je dodnes nazýván patronem chudých a je pokládán za zakladatele Charity.

Charitativní a řádová péče se stala základem, na němž bylo postupně vystavěno profesionální ošetrovatelství, poprvé formulované jeho zakladatelkou Florence Nightingalovou ve druhé polovině 19. století. Až dodnes však zůstala důležitou složkou sociální a zdravotní péče na celém světě. Bez široké charitativní pomoci nadšených dobrovolníků a křesťanských řádů a organizací by se současná společnost těžko obešla.

2.1 DIAKONIE⁴

Výraz „diakonie“ je odvozen od řeckého slovesa diakonein – sloužit, pomáhat. Sahá do raných křesťanských dob. Původně šlo o posluhování u stolu, později tak křesťané označovali služebníky boží, muže v apoštolské službě. V následujících stoletích šlo především o služby sociální a správní. Již v 1. stol. po Kristu se vytvořil stav ženských služebnic – diakonek, především vdov a mladých žen žijících mravným životem, které pokračovaly v práci žen provázejících Ježíše. Organizovaná činnost diakonek však postupně zanikla. Teprve v době reformace v 18. a hlavně v 19. stol. začala diakonie znovu působit díky reformním nekatolickým církvím, jejichž příslušníci se nazývali evangelíky. V Německu pastor Theodor Fliedner založil v r. 1826 v Kaiserswerthu nad Rýnem společnost péče o vězně, v r. 1833 otevřel Mateřskou školu s hlavní náplní výchovy protestantských učitelek a ošetrovatelek nemocných pro nemocnice a farní sbory. Později založil spolek pro diakonii a malou

⁴ Staňková, M.: Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. Časopis sestra 6/2003, s. 16 - 17.

nemocnici v Kaiserswerthu (1833), který se stal východiskem diakonek moderní doby. V r. 1903 již existovalo 75 podobných ústavů s 34 vlastními domy a 15 000 diakonkami.

U nás ušlechtilou myšlenku diakonické služby podporoval evangelický farář v Krabčicích pod Řípem, kde dodnes existují evangelické sociální ústavy otevřené široké veřejnosti. Česká diakonie byla oficiálně ustavena v r. 1903 a potýkala se s mnoha finančními i provozními problémy. Mezi mladé diakonky patřila také pozdější známá ředitelka Státní ošetrovatelské školy v Praze diplomovaná sestra Emilie Ruth Tobolářová.

Česká diakonie získala svůj mateřský dům v Belgické ulici na Vinohradech (1912) a začala poskytovat ošetrovatelskou službu v rodinách. Kromě toho působily diakonky i v nemocnici na Bulovce, ale i ve zdravotně sociálních ústavech, sirotčincích atd.

Během pražského povstání v květnu 1945 provozovala Česká diakonie především nemocnici v Kateřinské ulici, kde zajišťovala ošetřování raněných z pražských barikád, repatriantů a prvních pacientů z koncentračního tábora v Terezíně, kde měla rovněž svoje pracovnice. V r. 1948 po zestátnění zdravotnických zařízení odešly diakonky do Janských lázní, kde ošetřovaly nemocné s následky dětské obrny.

Diakonky se oblékaly jednotně do potištěného modrého šatu, čepečku a límce s vázankou. V padesátých letech začínaly pracovat ve státních zařízeních s civilními zdravotními sestrami a byly nuceny odkládat stejnokroj, který nahrazovaly sesterskou uniformou. Na odpočinek odcházely do zařízení České diakonie např. v Kostelci nad Černými lesy, Sobotíně, Myslibořicích. Veškeré diakonické domovy byly předány okresním národním výborům a diakonie zanikla. V devadesátých letech byla její činnost obnovena. Ústředí diakonie spravuje 26 zařízení sociální péče. Od státu rovněž převzala velké bývalé církevní domovy odpočinku ve stáří. Podílí se na pomoci amnestovaným, vězněným a sociálně nepřizpůsobivým občanům, psychicky narušeným a jinak postiženým lidem. Usiluje o ekumenický charakter své práce.

3 HISTORICKÉ OSOBNOSTI SVĚTOVÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ

3.1 THEODOR FLIEDNER⁵

(1800 – 1864)

Theodor Fliedner se narodil v roce 1800 jako syn protestantského kazatele. Vystudoval teologii, poté pracoval jako domácí učitel a v roce 1822 převzal evangelickou faru v Kaiserwerthu.

O nemocné se v protestantských zemích staraly zejména diakonky. Mladý pastor Fliedner se charitativní ošetrovatelské službě inspiroval v Nizozemsku a Anglii. V malé německé vesnici Kaiserwerth pak organizoval práci diakonek. Nejprve založil útulek pro propuštěné vězně, později otevřel školu pro malé děti a v roce 1836 založil spolek pro vzdělávání žen v ošetrovatelství, nemocnici a mateřský dům diakonek.

Diakonky pečovaly o lidi v nemocnici, v jejich domovech a na požádání i v jiných nemocnicích. Měly tříletou povinnost účastnit se každý týden povinné odborné přednášky, některé se dokonce připravovaly ve vzdělávacím semináři pro učitelky na učitelskou dráhu v ošetrovatelství. Diakonky procházely teoretickou i praktickou přípravou vedenou lékařem a musely složit zkoušku z farmacie. V roce 1864 již pracovalo více než 430 proškolených diakonek, které sloužily na stovce míst – byly všude, kde jich bylo zapotřebí – v době války i v poválečném období, při pohromách, doma i v zahraničí. Za svoji práci nedostávaly žádné peníze, ale bylo postaráno o jejich základní potřeby a to i ve stáří. Díky Fliednerovi se staly diakonky z Kaiserwerthu velmi známými.

V letech 1851 – 1857 Fliedner při svých cestách založil špitály v Jeruzalémě, Istanbulu, Smyrně a Alexandrii. Za svou sociální péči byl vyznamenán čestným doktorátem univerzity v Bonnu.

Kaiserwerth dvakrát navštívila Florence Nightingalová (v r. 1850 a 1851). Během pobytu se zde velmi inspirovala pro svoji pozdější roli v rozvoji světového ošetrovatelství. Utvrdila se v přesvědčení, že její volba – věnovat se ošetrovatelství – je správná a jediná.

Významnou roli při budování diakonie sehrály i manželky T. Fliednera. První z nich, **Frederika Wilhelmina Fliednerová** se za něj provdala v roce 1828 a měla s ním 5 dětí (z 11

⁵ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 63 – 64.

porodů). Pomáhala založit nemocnici, v roce 1837 převzala ekonomické vedení nemocnice a mateřince, uváděla ošetřovatelky „na zkoušku“ do ošetřování a vedení domácností, dohlížela na práci diakonek v dalších nemocnicích. Při jedenáctém porodu v roce 1842 zemřela.

Karolina Fliednerová, druhá manželka, se narodila v roce 1811. V roce 1840 se stala vrchní ošetřovatelkou na oddělení ženské chirurgie Všeobecné nemocnice v Hamburku. V roce 1843 se provdala za T. Fliednera a stala se představenou zvětšujícího se ústavu diakonie. Tento úřad zastávala 40 let – po smrti svého manžela cítila povinnost rozvíjet jeho dědictví. Zemřela v roce 1892.

3.2 NIKOLAJ IVANOVIČ PIROGOV⁶

(1810 – 1881)

„V krymské válce jsem se přesvědčil, jak málo si vážíme vrozeného taktu a jemnosti ženiny a jak jich nevyužítujeme...“.

Nikolaj Pirogov se narodil 13. listopadu 1810 v Moskvě jako syn státního úředníka. Byl velmi pilným studentem, vstoupil na univerzitu již ve 14 letech, v 17 byl absolventem moskevské lékařské fakulty. Jako jeden z nejnadanějších žáků sepsal v roce 1832 doktorskou disertaci na téma podvazování aorty, která byla ihned přeložena do němčiny.

Po lékařské praxi v Berlíně se začal připravovat v chirurgii na dráhu univerzitního profesora. Pracoval v Jurjevě, Moskvě a Petrohradě. Jako první v Rusku zavedl éterovou intrarektální narkózu. V roce 1836 byl jmenován mimořádným profesorem chirurgie.

Na počátku Krymské války v roce 1854 odjel do Sevastopolu s družinou 30 milosrdných sester. Švagrová cara Nikolaje velkokněžna Anna Pavlovna podporovala činnost milosrdných sester a navrhla pro ně jednotný stejnokroj, který se stal základem pro pozdější sesterské uniformy. Na počátku své práce narazil Pirogov se svými sestrami na velkou nevoli generality. Při ošetřování raněných dohlížely sestry na čistotu, pořádek, pití, jídlo a léčiva. Velmi brzy se však jejich práce stala nepostradatelnou, o čemž svědčí Pirogovova slova: „...A když kdokoliv vstoupil do lazaretního stavu, tu se ze všech stran ozývaly hlasité pronikavé a drásavé stony, výkřiky a skřípání zubů, a také ono jektání zubů při zimnici. ...Sestry se namáhaly ve dne v noci, nehledíce na svou únavu neusnuly ani na minutu, a to vše pod stany

⁶ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 65 - 66.

naskrze promočenými. A všechny ty nadlidské práce snášely bez nejmenšího reptání s klidnou obětavostí a pokorou...“.

V průběhu Krymské války se Pirogov zasloužil o uplatnění žen jako ošetřovatelek. Píše: „Dostane-li se ženě příslušného vzdělání a vychování, bude si, stejně jako muž, moci přisvojiti vědeckou, uměleckou a sociální kulturu...“ .

Po zkušenostech z Krymu byl Pirogov vyslán do války ještě dvakrát – naposledy v roce 1877 poskytoval lékařskou pomoc v čele svých sester v rusko–turecké válce. Tehdy se v jeho pracích poprvé objevilo později mnohokrát citované rčení „válka je traumatická epidemie“. Zároveň podával návrhy na její zvládnutí. Zemřel v roce 1881. Je pochován ve vsi Pirogovoje, kde po II. světové válce vzniklo Pirogovo muzeum.

Pirogov měl velké zásluhy o rozvoj ošetřovatelství, prosadil myšlenku uplatnění ženy na bojišti. Její činnost zde pokládal za praktický příspěvek k řešení ženské otázky. Měl však velké zásluhy hlavně na poli medicínském. Vydal mnoho publikací, napsal knihy o éterové narkóze, o podvazování velkých cév, o válečné chirurgii, v neposlední řadě také vzpomínkový Deník starého lékaře. Zabýval se tematikou úrazového šoku. Snažil se zmírnit lidské utrpení, zasloužil se o rozvoj chirurgie a především válečné medicíny. Kladl velký důraz na třídění a odsun raněných a nutnou dokumentaci, protože postřehl, že má-li zdravotní služba v armádě plnit své poslání, musí být chirurgická a ošetřovatelská služba usměrňována organizátorskou prací. Zavedl do válečné chirurgie narkózu a sádrové obvazy. Bojoval proti nešetrným amputacím, které byly v té době velmi často prováděny.

Pirogov předešel svou dobu odborně i společensky. Jeho práce neztratily na významu ani v dnešní době. Významně přispěl do vývoje lékařské vědy a praxe, do ošetřovatelství i do vzdělání a výchovy mládeže.

3.3 FLORENCE NIGHTINGALOVÁ⁷

(1820 – 1910)

Nejznámější sestra v historii světového ošetrovatelství. Při vyslovení jejího jména se nám zpravidla vybaví obrázek ženy s lampou. Lampa z ní skutečně udělala slavnou a mezinárodní hrdinku ale sehrála jen velmi malou roli v jejím životě. Florence byla soucitně pečující, silně věřící a neuvěřitelně vytrvalá žena. Ovlivnila zdravotní péči v 19. a 20. století v celém světě. Její odkaz sestřím nového tisíciletí je stále platný a aplikovatelný jako před sto lety.

3.3.1 RODINNÉ ZÁZEMÍ

Narodila se při cestě rodičů v Itálii 12. května 1820 (tento den vyhlásila Mezinárodní rada sester jako Mezinárodní den sester) a dostala jméno podle místa svého narození Florencie. Její rodiče – Angličané William Edward a Francis Nightingalovi patřili k bohaté střední vrstvě anglické společnosti, která velmi často cestovala po Evropě. Dědeček Florence z otcovy strany, William Smith byl reformátorem a po více než 40 let poslancem. Nightingalovi bydleli v létě v Lea Hurst v Derbyshiru a v zimě v Embley. V dětství bývala často nemocná, nikdy si nehrála s ostatními dětmi. Podobně jako jiné budoucí sestry „pečovala“ o nemocné panenky, starala se o zraněná zvířata. Florence a její starší sestru Parthenope vyučoval doma jejich otec, vzdělaný na univerzitě v Cambridge. Dostalo se jí vynikajícího vzdělání, přestože byla ženou. Studovala historii, filozofii, vědy a klasickou literaturu, hudbu a umění. Měla rovněž nadání pro matematiku a statistiku, kterým se ráda věnovala. Pod dohledem otce se učila latinu, řečtinu, francouzštinu, němčinu, italštinu.

Florence Nightingalová byla atraktivní mladá žena, uznávaná v rodinných kruzích a schopná samostatně konverzovat s intelektuály a politiky. Její matka očekávala, že se dobře provdá, ale Florence měla zcela jiné zájmy. V roce 1837 prožila svou první mystickou zkušenost – „volání“. V jejím deníku založeném krátce před sedmnáctými narozeninami čteme: „...sedmého února 1837 ke mně promluvil Bůh a povolal mne do svých služeb“. Nevěděla jaké služby by to měly být, ale tehdy se rozhodla, že zůstane svobodná (nikdy děti, nikdy láska, nikdy svatba). Božský hlas slyšela později ještě při dalších dvou příležitostech a lze říci, že byla odjakživa hluboce spirituální. Její zájem o sociální otázky se prohluboval, navštěvovala domovy nemocných v místních vesnicích a stále více se zajímala o nemocnice a ošetrovatelství. Během svých častých cest po Evropě si také vždy vyšetřila čas na prohlídky

⁷ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 70 - 74.

nemocnic. Přestože rodiče nesouhlasili s jejím rozhodnutím stát se ošetřovatelkou, nebránili jí v návštěvách nemocnic, kam cestovali. Ona sama si pořizovala a uchovávala bohaté zápisky o všem, co se týkalo organizace a řízení nemocnic, hygieny, stavebního uspořádání jednotlivých oddělení a také práce lékařů. V roce 1845 jí rodiče odmítli povolit ošetřovat nemocné v Salisburské nemocnici.

3.3.2 PRVNÍ PRAKTICKÉ KROKY

V červenci 1850 Nightingalová navštívila nemocnici a školu pastora Theodora Fliednera v Kaiserwerthu nedaleko Düsseldorfu. V Paříži v nemocnici sester sv. Vincence z Pauly se naučila vyhlášeným metodám ošetřování ran. V následujícím roce se vrátila do Kaiserwerthu ještě jednou a prošla tříměsíčním ošetřovatelským kurzem. Pobyt v Kaiserwerthu definitivně ovlivnil její rozhodnutí věnovat se ošetřovatelství.

V roce 1853 navštívila Florence Nightingalová navzdory nesouhlasu rodičů několik nemocnic v Paříži. V srpnu téhož roku byla jmenována superintendantkou (intendant = ředitel, správce) Establishment for Gentlewoman duty Illness (Ústav pro péči o nemocné šlechtičny) v King's College Hospital v Londýně. K tomuto místu jí napomohl Sydney Herbert, tehdejší ministr války a její dobrý přítel. Rodiče se s jejím rozhodnutím smířili a vybavili ji roční apanáží 500 liber. Konečně se Florence začal naplňovat její sen.

Během svého působení v Ústavu pro péči o nemocné šlechtičny zde úspěšně provedla řadu (na tehdejší dobu) revolučních změn: zavedla mj. výtah pro jídlo z kuchyně přímo na oddělení, aby sestry nemusely chodit po schodech s každým jídlem zvlášť; vymyslela a nechala nainstalovat signalizační systém od lůžka pacienta se zvonkem na chodbě; nechala rozvést teplou tekoucí vodu do každého patra nemocnice. Upřednostňovala pavilónový typ zařízení, ve kterém byli pacienti separováni podle onemocnění. Postupně se stala odborníkem pro nemocnice i veřejné zdravotnictví.

V roce 1853 vstoupily Velká Británie, Francie a Turecko do války proti Rusku na Krymu. V Británii vypukl skandál, když vyšlo najevo, že o francouzské vojáky se starají milosrdné sestry, zatímco britští vojáci jsou odkázáni na nekvalifikované sanitáře a hromadně umírají. Sydney Herbert požádal F. Nightingalovou o pomoc a pověřil ji, aby přivedla a řídila skupinu ošetřovatelek v britských vojenských nemocnicích v Turecku. 4. listopadu 1854 Florence Nightingalová přijela se skupinou 48 sester (z toho 15 řádových) do nemocnice Barrack ve Skutari, ležícím na předměstí asijské části Konstantinopole. Florence dávala přednost civilním

sestrám a řádové sestry brzy přesunula do vojenské nemocnice v Balaklavě dosti vzdálené od Scutari.

Skutečnost na Krymu byla daleko horší, než ji popisovali váleční zpravodajové. Ve vojenské nemocnici zřízené z kasáren ve Scutari bylo ubytováno 2300 pacientů. Nemocnice byla špinavá, zamořená krysami a blechami. Ve zpustlých kasárnách leželi na holé a špinavé podlaze nazí ranění a nemocní vojáci. Dostávali pouze jedno jídlo denně (někdy žádné), které jedli rukama. Neměli k dispozici záchody ani jiná hygienická zařízení. Nemoci jako tyfus, cholera a průjmy byly zde častější a nebezpečnější než samotná zranění.

Od lékařů, kteří zde pracovali se nově příchozím sestrám dostalo velmi chladného a odmítavého přijetí. Zpočátku je k nemocným ani nechtěli pustit. Během prvního týdne pobytu však ošetřovatelky zprovoznily kuchyň, takže nemocní alespoň dostávali stravu podle svých potřeb. Nehledě na to se situace v nemocnici tak zhoršovala, že sami lékaři požádali Florence o pomoc. Brzy bylo uklíženo, byly vybudovány toalety a zřízena prádelna. Vojáci byli nasyceni a sestry mohly konečně poskytovat raněným ošetřovatelskou péči.

Pozice Florence se výrazně zlepšila. Bojovala za práva nemocných, všímala si nedostatků systému a sama navrhovala změny. Chtěla inovovat vojenské nemocnice tak, aby se zde nemocní cítili jako doma. Zavedla systém, který umožnil, aby nemocní mohli pravidelně posílat peníze domů svým rodinám. Pro rekonvalescenty zřídila odpočinkovou místnost s čítárnou, psacími pomůckami, společenskými hrami.

Během půl roku se snížila úmrtnost raněných vojáků z neuvěřitelných 60% na 2% a ke konci války dokonce na 1%. Domů se vrátila jako skutečná hrdinka vojáků až s posledním pacientem. Protože chodila za vojáky i v noci, referoval o ní tisk jako o paní s lampou. Florence se však nestarala pouze o fyzické potřeby pacientů, ale pečovala i o jejich sociální pohodu. Poprvé v historii zde nemocní a ranění vojáci dostávali nemocenské dávky.

Negativní vliv na její zdraví měla tzv. krymská horečka, kterou onemocněla a která ji pravděpodobně nepříznivě ovlivnila po celý zbytek života. Historici se domnívají, že trpěla také posttraumatickým syndromem a syndromem z vyčerpání. Byla však schopná pokračovat v ošetřovatelské práci, v práci ve výchově a ve vzdělávání a ve veřejném zdravotnictví. Založila také svůj fond, do kterého mimo jiné přispívali i její bývalí pacienti – vojáci Krymské války. Část peněz byla použita na otevření první ošetřovatelské školy. Florence se stala národní hrdinkou a zakladatelkou moderního ošetřovatelství.

3.3.3 REFORMY VOJENSKÉHO ZDRAVOTNICTVÍ

Florence Nightingalová měla sice plno nápadů na změny, věděla však, že v tehdejší době by se žena nemohla prosadit jako reformátorka. Navštívila proto osobně královnu Viktorii a prince Alberta a navrhla jim vytvoření komise pro reformy vojenského zdravotnictví. Komise byla ustanovena a Florence se vrátila do práce. Shromažďovala data, školila členy komise a napsala osmisetstránkovou zprávu členům komise, kde detailně zpracovala data zjištěná ve vojenských nemocnicích. Jako první v historii vytvořila a prakticky využila grafy a diagramy, které prezentovala v publikaci *Zápisky o armádě a nemocnici*. Současně navrhla nový systém vojenského zdravotnictví. Každý člen komise dostal spolu s hlášením i její osobní komentář jak podané informace číst, aplikovat a využít.

Její šokující zpráva (zaslaná ještě během války v zimě 1854) přiměla vládu k provádění změn. Již v létě 1855 byla otevřena nová nemocnice pro 300 vojáků a v prosinci druhá s 1000 lůžky. Budovy již měly modernější a účelnější ráz – měly samostatná křídla – oddělení s vlastní pracovní sester, záchodem, koupelnou, centrálním odpadem, s ventilací, lékárnou. Samozřejmostí byla kuchyně, prádelna, pekárna, kotelna a vodovod.

Po úspěšné reformě britské armády byla v roce 1858 požádána o pomoc při řešení zdravotních a hygienických problémů v Indii. Ačkoliv v Indii nikdy nebyla, stala se konzultantkou a reformátorkou vojenství pro tuto oblast. Úmrtnost vojáků v Indii byla nejvyšší ze všech anglických posádek vůbec (v roce 1859 to bylo 69 zemřelých na 1000 vojáků v Indii, zatímco přímo v Anglii jen 17 zemřelých na 1000 vojáků). Na doporučení Florence zřídila královna Královskou zdravotní komisi pro Indii. Florence sestavila dotazníky a rozeslala je všem jednotkám v Indii. Závěrečná zpráva komise, zpracovaná podle výsledků dotazníků, měla přes 2000 stran. Florence z ní vytvořila 23stránkový výtah doplněný grafy a obrázky. Kopie zaslala královně, vládě a všem zainteresovaným osobám k efektivnímu využití. Na reformě vojenského zdravotnictví Indie pak pracovala denně více než pět let. Byla také konzultantkou pro zdravotní péči o raněné a nemocné vojáky ve Spojených státech amerických, ve francouzsko-pruské válce, ve válce v Egyptě a Súdánu a ve válce v Jižní Africe.

3.3.4 PUBLIKAČNÍ, VZDĚLÁVACÍ A KONCEPČNÍ ČINNOST

V roce 1859 sepsala na základě vzrůstajících dotazů a žádostí knihu *Zápisky o ošetřovatelství*. Byla určena nejen sestřám ale všem, kteří pečovali o nemocné. Florence Nightingalová kladla důraz na pět základních elementů: ochrana zdravého prostředí, čistý vzduch, čistá voda, funkční odpady, čistota a světlo. Neměla ráda, když se pacienti dívali do čtyř holých zdí. Tvrdila, že různé barvy evokují různé odpovědi a že květiny působí blahodárně. O rok později byly *Zápisky* znovu vydány a v roce 1861 pak doplněny o kapitoly z ošetřovatelství dětí. Těchto knih bylo po celém světě prodáno přes milion kusů.

V roce 1860 otevřela Florence svoji ošetřovatelskou školu při nemocnici sv. Tomáše. Už při stavbě školy dbala na každý detail. Florence sice nezaložila první ošetřovatelskou školu ale její pojetí se velmi lišilo od předchozích škol. Třídy byly méně formální, mnoho předmětů vyučovali lékaři. Zpracovala také podrobný systém hodnocení každé studentky. Naopak studentky mohly hodnotit a kritizovat své učitele a dávaly tím podnět ke změnám. Studium ošetřovatelství trvalo jeden rok, v jednotlivých ročnících bylo 20 – 30 studentek.

Posluchačky byly ubytovány v určené části nemocnice ve vlastních pokojích se společným sociálním zařízením. Učily se jednak v klasických třídách a současně praktikovaly u pacientů v nemocnici, kde nosily speciální uniformy navržené Florence. S pomocí fondu Nightingale navštěvovalo školu i mnoho cizinek (Dánky, Němky, Finky, Švédky, Francouzky).

Od roku 1864 pracovala Florence na projektech domácí ošetřovatelské péče, porodnice, vojenských kasáren. Byla také první, která rozdělila poskytování ošetřovatelské péče různým pacientům. Do té doby byli muži, ženy i děti umístováni společně na pokojích. Zřizováním nemocnic pro duševně choré oddělila „duševně zdravé“ pacienty od psychiatricky nemocných. Intenzivně studovala příčiny dětské úmrtnosti, v roce 1871 vydala knihu *Zápisky o šestinedělí v nemocnici*. Byla iniciátorkou a hlavní organizátorkou Britské asociace sester (1887).

Florence Nightingalová byla jednou z nejvíce publikujících žen v historii vůbec. Za celý svůj život napsala přes 200 knih, článků, zpráv a více než 12 000 dopisů. Psala většinou současně dva dopisy se stejnou tematikou: jeden úřední s oficiálním požadavkem, druhý byl soukromou verzí prvního za účelem navázání kontaktu mezi ní a příjemcem. Byly tam také instrukce a rady jak použít formální verzi pro dobro věci.

Nikdy nebylo vidět, že by trpěla nějakou organickou nemocí, přesto byla pravděpodobně od roku 1857 invalidní. O čtyřicet let později definitivně ulehla na lůžko a byla na něj

upoutána až do konce života. Velmi se jí zhoršoval zrak, posledních 10 let před smrtí byla úplně slepá. V roce 1907 ji král Edward VII., jako první ženě v historii, předal vyznamenání za zásluhy. Zemřela 13. srpna 1910 v Londýně.

3.4 THEODOR BILLROTH⁸

(1829 – 1894)

„Ošetřovatelka má býti pomocnicí nemocného a pomocnicí lékařovou... Musí v sobě cítiti stále se opětuující a opakující pud trpícím dobře činiti...“.

Theodor Billroth se narodil v Bergenu v severním Německu. Pocházel z protestantské rodiny – díky tomu měl později mnoho nepřátel mezi katolíky. Od roku 1860 pracoval jako chirurg v Curychu, v roce 1867 přebral vedení II. chirurgické katedry Všeobecné nemocnice ve Vídni.

Působil v čele Vídeňského spolku, který marně usiloval o založení ošetřovatelské školy ve Vídni. V roce 1881 zorganizoval Billroth i přes nepochopení magistrátu kurz pro ošetřovatelky, nemocnice o ně však neměly zájem.

V roce 1881 přišli do Vídně zranění vojáci a tyto školené ošetřovatelky je velmi úspěšně ošetřovaly v dřevěném baráku. To byl tolik nutný důkaz potřeby a užitečnosti vzdělaných sester. Radnice a císařský dvůr poskytly peníze a v roce 1882 Billroth vybuodoval ve Vídni ošetřovatelskou školu a nemocnici pro výcvik sester – Rudolfinerhaus. Škola patřila a patří vídeňskému spolku, nikdy nebyla státní.

Patronem školy a nemocnice byl korunní princ Rudolf František Karel, arcivévoda habsburský, syn císaře Františka Josefa I. I dnes se sestřám z této nemocnice říká rudolfíny. Profesor Billroth byl prvním ředitelem ošetřovatelské školy a nemocnice. Napsal učebnici Ošetřování nemocných, podle níž se budoucí sestry učily. V Praze vyšla v roce 1902 v českém překladu. Billroth v ní popisuje medicínsky zdůvodněné postupy různých ošetřovatelských úkonů. V mnoha kapitolách se opírá o doporučení a myšlenky Florence Nightingalové.

Theodor Billroth byl jedním z největších chirurgů 19. století. Přispěl k rozvoji anesteziologie používáním kombinace éteru, chloroformu a alkoholu, jako první provedl úspěšnou resekci žaludku, vynikl vylepšením techniky operací na játrech, slezině a močovém měchýři.

⁸ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 79 - 80.

3.5 VIRGINIA HENDERSONOVÁ⁹

(1897 – 1996)

„Jedinečná funkce sestry spočívá v tom, že pomáhá člověku, zdravému i nemocnému, při činnostech, které přispívají k upevnění či návratu zdraví (nebo ke klidné smrti), a které by vykonal sám bez pomoci, kdyby měl potřebnou sílu, vůli nebo vědomosti. Cílem práce sestry je obnovit co nejrychleji nezávislost člověka na svém okolí.“

Virginia Avenel Hendersonová se narodila v roce 1897 v Kansas City ve státě Missouri. Sesterský obor vystudovala na vojenské ošetřovatelské škole ve Washingtonu. V roce 1922 začala pracovat jako učitelka ošetřovatelství na protestantské ošetřovatelské škole při nemocnici v Norfolku ve státě Virginia. V roce 1932 získala nejprve titul bakalářky, v roce 1934 magistry ošetřovatelství na Teachers College of Columbia.

Po celý život působila na kolumbijské univerzitě jako docentka ošetřovatelství. I po odchodu do důchodu však zůstala v kontaktu s ošetřovatelským výzkumem a pracovala jako docentka na univerzitě v Yale.

Hendersonová se zamýšlela nad knihou B. Hamersové Učebnice principů a praxe v ošetřovatelství (Textbook of the Principles and Practice of Nursing), která vyšla v roce 1939 a důkladněji jí rozpracovala. Publikovala v ní svou známou definici ošetřovatelství, jíž zcela posunula roli sestry v moderní péči o nemocného i zdravého člověka. Zdůraznila spolupráci i aktivitu jedince v rozvoji vlastní soběstačnosti a úlohu sestry, která má člověka vést, edukovat a pomáhat mu, aby byl schopen a ochoten se starat o své zdraví a udržel se nezávislým na svém okolí. To byl zásadní posun od pasivního k aktivnímu ošetřovatelství.

Virginia Hendersonová kladla důraz na nutnost ošetřovatelského výzkumu a potřebu budovat odborné knihovny. Od roku 1959 řídila projekt Nursing Studies Index Project, v rámci něhož byl vytvořen index ošetřovatelské literatury (přehled hlavních publikací od roku 1900), který byl vydán s komentářem ve 4 svazcích. Její kniha Basic principles of Nursing Care (Základní principy ošetřovatelské péče), kterou vydala v roce 1960, byla přeložena do 30 jazyků. Za svou vědeckou práci získala sedmkrát čestný doktorát. Jako první jí byla Mezinárodní radou sester udělena v roce 1985 cena Kristiny Reinmanové. Byla čestnou členkou Královské ošetřovatelské koleje (Royal College of Nursing), Americké

⁹ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 83 - 84.

ošetřovatelské akademie (American Academy of Nursing), Japonské ošetřovatelské asociace (Japanese Nursing Association) a Irské ošetřovatelské asociace (Irish Nursing Association).

Virginia Hendersonová zemřela 19. března 1996 v Bradfordu ve státě Connecticut v USA. Zasloužila se o rozvoj vědy v ošetřovatelství a patří k nejvýznamnějším a nejznámějším sestřím 20. století.

3.6 ETHEL GORDON BEDFORD – FENWICK¹⁰

(1857 – 1947)

„Ošetřovatelská otázka je vždy otázkou ženskou“.

Ethel Bedford – Fenwick se narodila 26. ledna 1857 v Morayshire ve Skotsku. Již v mládí projevila tři přání: být ošetřovatelkou, provdat se a založit rodinu. Všechna tato přání se jí brzy splnila. První ošetřovatelské zkušenosti získala ve dvaceti letech v Dětské nemocnici v Nottinghamu, kde pracovala jeden rok. Potom začala studovat na ošetřovatelské škole v Manchesteru (Manchester Royal Infirmary).

Za krátkou dobu se stala vrchní sestrou a v roce 1881 sestrou představenou v Nemocnici sv. Bartoloměje v Londýně. Bylo jí tehdy čtyřicet let a byla tři roky po škole. Po šesti letech práce si vzala za manžela Dr. Bedford Fenwicka a narodil se jí syn. V manželovi měla při svých profesních aktivitách velkou podporu.

Ethel Fenwick byla velmi schopnou organizátorkou. V roce 1887 založila Britskou asociaci sester (British Nursing Association), která později patřila k prvním národním organizacím – zakládajícím členkám Mezinárodní rady sester. Kromě toho založila Společnost pro státní registraci sester (Society for State Registration of Nurses) v roce 1902 a Britskou kolej sester (British College of Nurses), v jejímž čele stála 21 let. Po povýšení Britské společnosti sester na Královskou asociaci sester v roce 1892 dospěla Ethel k názoru, že by to měly být právě britské sestry, které začnou sdružovat sestry mezinárodně. „Práce sester na celém světě vychází ze stejné humanity. Je to typická ženská činnost bez ohledu na třídní nebo národnostní rozdíly. Principy organizace ošetřovatelské péče jsou všude na světě stejné a potřeba pokroku je v ošetřovatelství důležitá pro každého člověka“.

Podnět k založení mezinárodní rady sester (ICN) vyšel z kongresu Mezinárodní rady žen v roce 1899, kterého se Ethel Fenwick zúčastnila. Ujala se příprav a ještě v tomtéž roce

¹⁰ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 81 - 82.

založila společně s výborem Rady představených britských nemocnic Mezinárodní radu sester. Na návrh dánské sestry se hned od začátku stala jednacím jazykem angličtina.

Na prvním setkání ICN prohlásila: „Staré století umírá. To vyvolává zvýšený pocit osobní i profesionální odpovědnosti. Máme v rukou krásné dvacáté století, které leží před námi. Vyzývá nás k tomu, co musíme udělat – radostný zítřek je náš“.

Ethel Gordon – Fenwick zemřela v roce 1947. Po celý život kladla důraz na vzdělání ošetrovatelek, prosazovala již tehdy vzdělání univerzitní. Byla nositelkou řeckého řádu Červeného kříže a čestnou členkou německé organizace sester.

4 PATRONI A PŘÍZIVCI ČESKÉHO OŠETŘOVATELSTVÍ¹¹

4.1 SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ PŘEMYSLOVNA

(1211 – 1282)

Svatá Anežka byla příslušnicí panovnického rodu Přemyslovců. Narodila se patrně v Praze r. 1211 jako nejmladší dcera Přemysla Otakara I. a jeho druhé ženy Konstancie Uherské. Již od útlého dětství na ní působily životopisy slavných středoevropských zakladatelek špitálů Alžběty Duryňské a Hedviky Slezské. Život neměla jednoduchý. Jako tříletou ji otec zasnoubil se synem slezského knížete Jindřicha Bradatého.

Anežčin snoubenec předčasně zemřel a šestiletá Anežka byla poslána na výchovu a další vzdělávání do kláštera v Doksanech. Když požádal o její ruku syn císaře Bedřicha II. Jindřich, její výchova se změnila. Na vídeňském dvoře se učila jak se má chovat budoucí císařovna.

Více než světský lesk a sláva ji však zajímala víra a modlitby a když sešlo i z tohoto sňatku, další ženichy už nechtěla, i když ji žádal o ruku samotný císař nebo anglický král. V té době již byla pevně rozhodnuta zasvětit svůj život Bohu a vzdát se světského života. Byla nadšenou ctitelkou nově založených žebravých řádů svatého Františka a rozhodla se vstoupit do jeho ženské řehole sv. Kláry – klarisek. Na pozemcích, které dostala darem od své matky, postavila klášter a špitál sv. Františka při kostele sv. Haštala. Měla velkou podporu panovníka Václava I., který byl jejím bratrem. Po dokončení stavby r. 1234 složila řeholní slib, přijala řeholní roucho a stala se abatyší kláštera. Založila mateřinec klarisek a špitální bratrstvo, které bylo papežem záhy uznáno za samostatný ošetřovatelský řád křížovníků s červenou hvězdou, jehož hlavní úlohou bylo ošetřování chudých a nemocných, kteří dílem přebývali ve špitále a dílem byli pohostinně přijímáni jako příchozí. V prvních letech spravovala bratrstvo, špitál a veškeré jeho statky, později však, aby mohla zachovávat řeholi ukládající přísnou chudobu, předala vše do rukou křížovníků.

Svatá Anežka byla první ženou, která založila mužský řád a první ženou, která založila český ošetřovatelský řád. Celý svůj život věnovala pomoci chudým a nemocným. Dokonce se traduje, že napsala první pokyny, jak v klášteře ošetřovat chudé a nemocné. Je právem pokládána za patronku českého ošetřovatelství.

Anežka Přemyslovna zemřela 6. 3. 1282. Svatořečena byla v roce 1989.

¹¹ Staňková, M.: Galerie historických osobností. Brno, IDVPZ 2001. s. 7 - 14.

4.2 SVATÁ ZDISLAVA Z LEMBERKA

(Asi 1220 – 1252)

Zdislava byla dcerou Sybily, dvorní dámy manželky krále Václava I. Kunhuty a Přibyslava, brněnského purkrabího. Oba měli velkou úctu k řeholnímu a kněžskému stavu a ve stejném duchu vychovávali i svou dceru Zdislavu. V útlém mládí byla provdána a odstěhovala se na hrad Lemberk v severních Čechách. Vedle vzorné péče o svoji početnou rodinu se také intenzivně věnovala charitativní práci.

Jako laická spolupracovnice vstoupila Zdislava do apoštolského řádu dominikánů, pro který se svým manželem postavili v Jablonném v Podještědí a později i v Turnově chrám a klášter. Žila velmi skromně a často navštěvovala chudé, nemocné a potřebné lidi, kteří u ní vždy nacházeli podporu. Často přicházela k lůžku umírajících a věnovala jim velkou péči a starostlivost. Údajně také měla skrze Boha velkou moc. V Dalimilově kronice se můžeme dočíst: „Pět mrtvých boží mocí vzkřísila, mnoha slepým zrak vrátila, chromých a malomocných mnoho uzdravila...“.

Zemřela mladá v roce 1252. Je pochována v Jablonném v Podještědí. Svatořečena byla v roce 1995.

4.3 VÁCLAV JOACHIM VRABEC

(1740 – 1804)

Václav Joachim Vrabec se narodil 18. srpna 1740 v Českém Brodě jako syn učitele a varhaníka. Vystudoval chirurgii a pracoval ve vojenské sanitární službě. Teprve v roce 1782 byl prohlášen doktorem chirurgie ve Freiburgu poté co byl již osm let členem řádu milosrdných bratří a představeným nemocnice Na Františku v Praze, která tomuto řádu patřila.

Po odchodu z řádu se oženil a krátce působil na chirurgické škole v Bruchsalu jako chirurg - profesor ranlékař. Po návratu do Prahy se stal mimořádným profesorem chirurgie na Karlově univerzitě. Zde vypracoval návrh přednášek o ošetřovatelství pro opatrovníky a opatrovnice, které měly být následovány praktickým výcvikem. Přednášek se mohli zúčastnit i studenti medicíny, chirurgové a porodní báby. Lékařská fakulta však jeho návrh nepřijala.

V roce 1789 se Vrabec stal městským fyzikem a vedoucím lékařem v Kouřimi. Po smrti profesora I. Rutha začal v Praze přednášet v kurzech pro porodní báby.

V historii českého ošetrovatelství má Václav Vrabc z významné místo, protože se poprvé pokusil o systematickou přípravu zdravotnického personálu v péči o nemocné inspirovaný zkušenostmi z ošetrovatelského řádu milosrdných bratří.

4.4 VÍTĚZSLAV VIKTOR JANOVSKÝ

(1847 – 1925)

Vítězslav Janovský ukončil studium na lékařské fakultě v roce 1870. Po dvou letech byl habilitován pro dějiny lékařství a epidemiologii. Později se věnoval dermatologii. Založil kliniku kožních chorob, byl jmenován profesorem a v čele kliniky zůstal po dobu 40 let. Napsal první českou učebnici o pohlavních chorobách.

Kromě vedení kliniky řídil také dětskou nemocnici. V roce 1916 - 1918 byl rektorem Univerzity Karlovy. Napsal mnoho vědeckých publikací, které vyšly v mnoha českých a zahraničních časopisech.

V sedmdesátých letech 19. století byl jednatelem Spolku lékařů českých (SLČ). Spolek lékařů českých byl požádán Ženským výrobním spolkem založeným Karolínou Světlou o pomoc při založení české ošetrovatelské školy. Profesor Janovský spolu s profesorem Eislem o vznik ošetrovatelské školy velmi usilovali, neboť cítili nezbytnou nutnost vzdělávat civilní ošetrovatelský personál. Škola byla založena v roce 1874 v Praze při ženském výrobním spolku. Byly to vlastně dlouhodobé ošetrovatelské kurzy, ale v době emancipačního a národnostního hnutí druhé poloviny 19. století v českých zemích znamenaly velmi mnoho pro rozvoj českého profesionálního ošetrovatelství. Oba profesori získali další lékaře, kteří přednášeli na lékařské fakultě k přednáškám na ošetrovatelské škole, které měly díky tomu velmi vysokou úroveň. Za několik let však kurzy z národnostních důvodů zanikly – nenašlo se dostatek českých přednostů, kteří by žákyním školy umožnili vykonávat praxi na jejich klinikách.

Po otevření Státní české ošetrovatelské školy v Praze v roce 1916 patřil profesor Janovský mezi její první učitele a příznivce. Podílel se mimo jiné i na tvorbě učebních osnov.

Vítězslav Janovský zemřel v roce 1925.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 VZNIK ČESKÉ STÁTNÍ OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY V PRAZE

Od samého počátku existence všeobecné nemocnice byly se získáváním ošetřovatelů a ošetřovatelek trvalé potíže. Ošetřovatelský personál se rekrutoval z neškolených pracovníků, mezi nimiž zpočátku převažovali muži, od roku 1837 však již téměř výlučně ženy. Špatně placená a velmi náročná práce odrazovala zájemce, takže nemocnice trpěla chronickým nedostatkem ošetřovatelského personálu. Tak například v roce 1836 bylo rozvěšeno v pražských ulicích 350 vývěsek s výzvou, aby se obyvatelé hlásili do ošetřovatelské služby ve všeobecné nemocnici a podobné výzvy opakovaně otiskoval pražský úřední list – zřejmě s nevalným výsledkem.

Přednostové klinik a oddělení se snažili, většinou marně, o zvýšení zanedbatelných ošetřovatelských platů, aby zajistili nejnужnější péči o své pacienty. Na menších pokojích často sloužila jediná ošetřovatelka bez možnosti odpočinku a vystřídaní, situace se stávala kritickou, onemocnělo-li několik ošetřovatelek. Na klinikách zaskakovali studenti, na odděleních byla situace ještě mnohem horší. Ke kvalitě ošetřovatelské péče nepřispíval také poněkud zvláštní systém odměn. Odměny byly ošetřujícím vypláceny za každého zemřelého pacienta, zřejmě aby se ocenila mimořádná námaha spojená s obsluhou umírajících pacientů. Známa historická osobnost z Jiráskova F. L. Věka, doktor Held, který pracoval jak ve všeobecné nemocnici, tak v nemocnici milosrdných bratří byl tímto systémem odměn šokován a zdůrazňoval, že u milosrdných sester byly vypláceny odměny za uzdravené pacienty.

Za těchto podmínek bylo velmi obtížné zvyšovat odborné požadavky na ošetřovatelský personál. Nicméně řada lékařů ve všeobecné nemocnici si byla vědoma toho, jak důležité by bylo v zájmu pacientů a v souladu s pokroky lékařských věd poskytovat ošetřovatelkám přiměřené odborné vzdělání. Autorem prvního podrobného návrhu z jara roku 1845 na založení ošetřovatelské školy přímo ve všeobecné nemocnici, byl jeden z představitelů pražské lékařské školy, první docent psychiatrie v monarchii Josef Riedel (1803 – 1870). V té době byl primářem a ředitelem pražského ústavu choromyslných, v letech 1848 – 1851 byl i ředitelem všeobecné nemocnice, poté byl odvolán do Vídně. Riedel navrhoval tříměsíční teoreticko-praktický kurz zakončený zkouškami za přítomnosti ředitele nemocnice, primářů a správce nemocnice. Uchazečky měl přijímat ředitel nemocnice za přítomnosti některého z primářů, k vhodnosti uchazeček se měly vyjadřovat i policejní úřady. Frekventantky kurzu

se měly využívat jako bezplatné pomocné ošetřovatelky pouze za stravu. Všichni lékaři ve všeobecné nemocnici Riedlův návrh vřele přivítali, někteří podávali doplňující a alternativní návrhy k jeho realizaci. Někteří, zejména porodník prof. A. Jungmann a chirurg prof. F. Piřha, doporučovali pouze praktickou výuku s poukazem, že pro teoretickou by nebyla vhodná učebnice. Jungmann se odvolával na své bohaté zkušenosti s výukou porodních bab, která probíhala na jeho klinice rovněž v několikaměsíčních kurzech. K jejich názorům se přikláněl i tehdejší ředitel nemocnice, prof. F. Nussard. Poukazoval mimo jiné na zkušenosti s výukou ošetřovatelského personálu v řádových nemocnicích, které dokazovaly nutnost především praktické výuky. Teoretické přednášky podávané přístupnou formou se měly konat dvakrát týdně, praktická výuka denně. Nussard také upozorňoval na to, že bude těžké najít vhodné žákyně, které by byly ochotny zároveň bezplatně (pouze za stravu) pracovat v nemocnici, když nebylo dost uchazeček ani o místa placených ošetřovatelek.

V září téhož roku dostal návrh na ošetřovatelskou školu již velmi konkrétní podobu. Mělo být přijato šest uchazeček za stravu a poloviční ošetřovatelský plat. Získat je za pouhou stravu bylo zřejmě nemožné. Dvě frekventantky kursu měly pracovat na interní klinice, po jedné na chirurgické a oční klinice a na gynekologickém a plicním oddělení. Dalších pět mělo být přijato na zbývající oddělení nemocnice. Celkem tedy mělo být jedenáct posluchaček. Podle dostupných informací návrh ztroskotal z důvodu nedostatku finančních prostředků. Uplynuly ještě dlouhé desítky let, než začaly v našich nemocnicích pracovat odborně školené ošetřovatelky.

25. června 1914 vydal zdravotní odbor ministerstva vnitra nařízení č. 139 o ošetřování nemocných z povolání provozovaném. Toto nařízení opravňovalo ke zřizování ošetřovatelských škol a zároveň rámcově určovalo i jejich organizační a obsahovou náplň.

Česká ošetřovatelská škola byla založena v roce 1914 společně s německou školou. Škola byla dvouletá. K otevření školy došlo ale až v roce 1916 kvůli nedostatku vyučujících lékařů.

Podle nařízení z roku 1914 mohlo být každoročně na školu přijato pouze 15 žákyně.

Podmínky k přijetí byly tyto:

- rakouské státní občanství
- absolvování alespoň měšťanské školy (posluchačkám s vyšším vzděláním byla dávána přednost)
- věk od 18 do 30 let
- dokonalé zdraví

- mravní bezúhonnost
- opravdový zájem o ošetrovatelské povolání
- doklad o tom, že nepečují o nezletilé dítě a nevedou vlastní domácnost

Žákyně byly přijímány do školy na základě přísných kritérií. Podrobovaly se přijímacím zkouškám z inteligence, počtů a českého jazyka. Úspěšné kandidátky byly přijaty na školu nejprve na čtyřměsíční zkušební období. Teprve když prošly tímto obdobím a splnily všechny požadavky školy, byly přijaty definitivně. V průběhu celé doby studia však mohly být kdykoliv vyloučeny za špatné chování nebo porušení pravidel školy.

Po ukončení prvního ročníku žákyně postupovaly do druhého a nazývaly se „ošetřovatelky na zkoušku“. Ve druhém ročníku byly umístěny na různá oddělení v nemocnici, aby získaly vědomosti a zručnost v ošetřování nemocných. Pracovaly pod vedením vrchních sester, které zodpovídaly za ošetrovatelskou službu na klinice a oddělení, ale také prakticky vyučovaly ošetrovatelskou práci přímo u lůžka nemocného.

Na konci druhého ročníku skládaly státní zkoušky, které byly praktické a teoretické. Úspěšné absolventky obdržely diplom a titul „diplomovaná ošetrovatelka“. Ošetrovatelkám, které vystudovaly na státní útraty, byl vydán diplom až po vykonání předepsané služební povinnosti ve státním nebo státem řízeném ústavu.

Přednášky a praktická cvičení probíhaly ve škole, nemocnici, v přednáškových síních a laboratořích lékařské fakulty. Praktický výcvik na klinikách ve Všeobecné nemocnici, dětské nemocnici a v dětských poradnách. Přednášejícími byli univerzitní profesori, docenti, asistenti klinik. První rok byl věnován výhradně teorii, v druhém ročníku žákyně absolvovaly praktický výcvik.

První ředitelkou školy se stala Františka Fajfková, jednatelka Spolku pro povznesení stavu ošetrovatelek nemocných, který po mnoho let usiloval o zřízení ošetrovatelské školy v Praze. Aby pozvedla odbornou úroveň školy, usilovala o pozvání zkušených vzdělaných sester ze zahraničí.

Na žádost předsedkyně Československého červeného kříže vyslal Americký červený kříž do Prahy několik svých ošetrovatelek, aby svými dosavadními zkušenostmi zvedly úroveň ošetrovatelství u nás. V roce 1920 byla řízením školy pověřena Američanka Marion G. Parsons a jejími asistentkami byly A. Lentel a slečna Kačenová. Správa školy přešla pod vedení Československého červeného kříže a nesla oficiální název „Ošetrovatelská škola ve správě Československého červeného kříže“. Řízením školy bylo pověřeno kuratorium a při

škole byl vytvořen tzv. Dámský výbor, který pečoval o šíření zájmu o ošetřovatelství ve veřejnosti.

Americké sestry výrazně přispěly ke zlepšení odborné úrovně výuky. Do teoretických předmětů zařadily „historii ošetřovatelství“ a „etiku“, při praktickém vyučování kladly velký důraz na individuální péči o nemocného nejen z hlediska ošetřovatelského, ale i morálního. Jejich velkou snahou bylo i povznesení ošetřovatelství v naši zemi na důstojné místo, které mu náleží.

V roce 1923 skončila americkým sestrám u nás smluvní lhůta. Ředitelkou školy se stala Sylva Macharová. Nová ředitelka školu rozšířila, na klinikách v nemocnici zřídila pro žákyně nové školní stanice, na kterých byly žákyně vedeny školenými sestrami. Snažila se ze svých studentek vychovat sestry, které by pro nemocné znamenaly oddané a vlídné bytosti, pro lékaře zručné, vzdělané a odpovědné spolupracovnice. Kromě učení připisovala Sylva Macharová velký význam i sebevzdělání, a proto žákyně každý týden navštěvovaly divadelní představení nebo koncerty.

V roce 1931 Sylva Macharová své místo opustila. V tomtéž roce byla ošetřovatelská škola převedena do státní správy – její úřední název nyní zněl Česká státní ošetřovatelská škola v Praze. Kuratorium školy bylo v té době rozpuštěno a Dámský výbor zrušen. Ředitelkou školy se stala Emilie Ruth Tobolářová, která pak vedla školu mnoho let – i během protektorátu. S velkým západem se věnovala nejen rozvoji ošetřovatelského školství, ale svou aktivní činností ve Spolku diplomovaných sester a v dalších organizacích ovlivňovala rozvoj československého ošetřovatelství a přispěla významně k povznesení společenské prestiže vzdělaných diplomovaných sester u nás.

6 POČÁTKY OŠETŘOVATELSKÝCH ŠKOL V HRADCI KRÁLOVÉ

6.1 KONGREGACE CHUDÝCH ŠKOLSKÝCH SESTER POD OCHRANOU MATKY BOŽÍ (DE NOTRE DAME)

Ženské kongregace mají své počátky v době po tridentském koncilu (1545-1563), kdy byl vyvíjen velký tlak na utužení kázně řeholnic, který omezoval možnost jejich činného působení v charitativní oblasti. Špitální opatrovnictví bylo původně výsadou mužů. V 19. století dochází k novému rozvoji ženských kongregací, které se věnují především práci ve školství a zdravotnictví. Jejich členky skládají jednoduché sliby a jejich klauzura je velmi zmírněna. Stávají se tzv. terciářkami (příslušnicemi třetího řádu), tedy třetí laické řádové větve, následující po větvi mužské a větvi ženské.

Kongregace chudých školských sester založila filiálku v Hradci Králové v roce 1858.

Počet členů v roce 1858 byl sedm.

1) Účel kongregace

Kongregace Chudých školských sester pod ochranou Matky Boží měla za účel:

- a) vést své členy k větší svátosti ;
- b) konat skutky křesťanské lásky k bližnímu.

Z tohoto důvodu kongregace přijímala nebo sama zřizovala školy pro dívky, sirotčince, ústavy pro hluchoněmé, opatrovny, jesle a jiné podobné vyučovací a vychovávací ústavy. Dále také kongregace věnovala své úsilí ošetřování mládeže a starých lidí v tak zvaných asylech.

2) Roztřídění kongregace

Ačkoliv členky kongregace vedly společný život, rozdělovaly se nicméně na dvě skupiny: sestry učitelky a sestry domácí.

Sestry učitelky se zabývaly výukou a výchovou mládeže, zastávaly také důležité úkoly ve správě a řízení kongregace.

Náplní práce domácích sester bylo řízení chodu společné domácnosti a vykonávání veškerých prací s tím souvisejících.

Celou kongregaci spravovala generální představená, která sídlila v mateřinci a měla k dispozici čtyři asistentky, generální sekretářku a prokurátorku.

Jednotlivé provincie spravovaly provinciální představené, každý dům měl potom filiální představenou místní.

K výchově a vzdělání budoucích členek kongregace byla ustanovená mistryně novicек a prefektka čekatelek, péči o výchovu a vzdělání mládeže měla na starost vychovatelka a ředitelka školy.

3) Podmínky přijetí do kongregace

„Účelu kongregace lze dosíci jen skrze členy schopné, proto jest třeba u přijímání žadatelek počínati si velmi moudře a opatrně, nedbati lidských ohledů a míti na zřeteli jen větší čest a slávu Boží, pravý duchovní prospěch kongregace a spásu duší nesmrtelných.

Vzhledem k povolání chudých školských sester pod ochranou Matky Boží bud' tež přijímány jenom manželské dcery spořádaných křesťanských rodičů, duševně i tělesně zdravé, bez nápadných vad tělesných, mírné a veselé povahy, vřbec dívky, jež si žádají vstoupiti do kongregace z úmyslu čistého a nikoli pouze proto, aby byly zaopatřeny.

Těm, které mají být přijaty, nebudiž méně než 15 a ne více než 27 let.

Nikdy nebudiž přijaty do družiny žadatelky, u kterých se jeví náklonnost k zádumčivosti, přílišné duševní úzkostlivosti a hypochondrii, jež byly ztíženy nějakou nemocí duševní nebo padoucnicí. Rovněž nebudiž přijímány dívky, které musí podporovati příbuzné: rodiče, bratry, sestry, dědečka, babičku kteří jsou postaveni ve veliké nouzi; a takové dívky, jež byly k vstoupení do kongregace přinuceny.¹² Žadatelky se musely prokázat křestním a biřmovacím listem, vysvědčením o dobrých mravech, vydaného od duchovního správce, potvrzením o svém svobodném stavu, domovským listem a posledním vysvědčením ze školy, kterou navštěvovaly. Nebyla-li žadatelka u svatého biřmování, bylo potřeba, aby se tak stalo dříve, než vstoupí do noviciátu.

¹² Stanovy kongregace chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (De Notre Dame), Mateřince Horažďovického, Horažďovice 1930.

„U každé žadatelky budiž vyzkoušeno, jakého jest ducha a smýšlení. Budiž přihlíženo k tomu, chce-li světu a sobě odumřít, ráda-li se modlí a pracuje a umí-li se zapíratí. Zkoušena budiž zejména její pokora, upřímnost, poslušnost a obětavost.“¹³

4) Kandidatura

Kandidatura měla za účel dát čekatelce možnost vzdělat se a poznat své budoucí povinnosti a náboženské úkony družiny.

Dívky, které vstupovaly do družiny a byly vychovávány pro její účely se nazývaly aspirantkami. Doba trvání aspirantství byla individuální a odvíjela se podle míry vzdělání a vědomostí, které daná dívka měla.

Po ukončení aspirantury se dívky stávaly kandidátkami neboli postulankami. O přijetí do postulátu rozhodovala generální představená podle posudku od sester profesek, žijících s aspirantkami v jednom domě. Kandidatura neboli postulát trval šest měsíců.

Po uplynutí šesti měsíců, na základě hlasování všech sester žijících společně v témže domě, mohla být postulanka přijata do noviciátu. Noviciát trval dva roky. Novicky žily odloučeny od sester profesek a čekatelek. Během prvního roku noviciátu se sestry věnovaly pouze řeholnímu vzdělání. Ve druhém roce se vzdělávaly v uměních a vědách potřebných k jejich povolání. Tři měsíce před ukončením druhého roku povinného noviciátu hlasovaly o novicce všechny oprávněné sestry profesky noviciátního domu. Mistryně novickek podávala znovu podrobnou zprávu generální představené. Po posouzení této zprávy se generální rada rozhodovala o přijetí novicky do Kongregace.

5) Oděv

Oděv byl stejný pro všechny sestry látkou i tvarem: černá vlněná říza splývající až na paty byla kolem beder přepásaná černým vlněným pásem, lněné náprsní roucho a páska na čelo byly bílé a černý vlněný plášť. Plášť měl sahat až ke kotníkům, byl zapnut u krku a měl úplně přikrýt řeholní roucho. Na pase měly sestry zavěšený růženec, který volně splýval po levé straně spolu s koncem pasu.

¹³ Stanovy kongregace chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (De Notre Dame), Mateřince Horažďovického, Horažďovice 1930.

Sestry učitelky a domácí sestry nosily na hlavě černý závoj, novicky měly roucho i závoj barvy bílé.

Jakákoli změna nebo úprava předepsaného šatu byla velmi přísně zapovězena a nesměla se stát bez povolení Kongregace.

6) Věno

Povinností každé postulanky bylo, aby přinesla do kongregace takové věno, jaké by jí náleželo jakožto zákonné dceři a oprávněné dědičce.

Nejmenší věno, které se požadovalo od sestry bylo 500 Kč. Před skládáním slibu muselo být věno úplně splaceno. Výjimku tvořili úplně chudé dívky, kterým na základě žádosti mohla generální rada věno zmenšit nebo zcela odpustit.

Na to, aby bylo věno uloženo bezpečně a s užitkem dbali vyšší představení se svou radou za souhlasu diecézního biskupa. Vystoupila-li některá sestra z kongregace, bylo jí vráceno věno v plné výši, ale bez úroků. Po dobu života sestry bylo zakázáno nakládat s věnem jakýmkoli způsobem. Věna zůstávala nedotčena a byla spravována v klášteře nebo ve stálém sídle generální nebo provinciální představené. Po úmrtí sestry se její věno stávalo právním majetkem kláštera čili kongregace.

7) Skládání slibů

Chudé školské sestry pod ochranou Matky Boží skládaly tři prosté sliby: chudoby, čistoty a poslušnosti.

Slib chudoby

Slibem chudoby se chudé školské sestry odříkaly práva rozhodovat svobodně o jakémkoli majetku bez dovolení zákonných představených. Mimo to jim bylo zapovězeno spravovat jakékoli své statky.

Pouze sestrám profeskám zůstávalo vlastnické právo na jejich majetek i právní schopnost nabývat jiného majetku. Pozbývaly však práva tímto majetkem volně nakládat a spravovat jej. Sestrám bylo zapovězeno rozhodovat o věnu, které přinesly do kongregace.

Mocí slibu chudoby bylo též sestrám zakázáno osvojit si jakoukoliv věc, byť sebemenší, například si něco přivlastnit, vypůjčit nebo koupit.

Mimo to bylo sestřám také zakázáno jakýmkoli způsobem nakládat s věcmi, které byly sestřám ponechány k užívání, například něco darovat, půjčit nebo prodat.

Dobrovolné porušení slibu chudoby bylo vždy hříchem, jehož velikost závisela na ceně věci, se kterou sestra bez dovolení naložila, nebo na škodě, kterou takovým činem způsobila kongregaci.

Pokud sestry svou prací nebo jako členky kongregace nabyly nějaké věci, nemohly si nic z toho přivlastnit, nýbrž vše připadalo ke společnému majetku ve prospěch kongregace.

Strava, oděv i nábytek byly společné pro všechny sestry. Ložnice a pracovny byly pro všechny společné, pouze generální a provinciální představená bydlely ve zvláštním pokoji. Ložnice novicek byly též odloučené.

Slib čistoty

Slibem čistoty se sestry zavazovaly, že zachovají stav svobodný a vystříhají se každého úkonu, jenž se protíví svaté čistotě. Musely se pečlivě vyhýbat každému zvláštnímu přátelství nebo náklonnosti ke komukoliv. Zárodky nebezpečných náklonností musely potlačovat „bdělostí, modlitbou, varováním se příležitosti a mrtvením sebe“¹⁴.

„Silnou záštitou panenské čistoty jsou pravidla mravopověstnosti, proto dbejte jich sestry velmi přísně. Nevyhlížejte nikdy ze zvědavosti oknem na ulici, obcujte s cizími lidmi s největší opatrností, ostříhejte zraků svých, aby pak v tom nabyly ustáleného návyku, nerozhlížejte se zvědavě ani v domě, ani v kostele, ani na oratoři ani v jídelně“¹⁵.

Slib poslušnosti

Slibem poslušnosti se sestry zavazovaly poslechnout své řádné představené kdykoliv jim něco nařizovali.

„Aby se sestry cvičily ve ctnosti poslušnosti, vykonají bez odmluv, hbitě, věrně, vesele a vytrvale všecko, o čem vědí, že to představení nařizují, nebo co denní stanovy a pořádek ukládají“¹⁶.

^{14, 15, 16} Stanovy kongregace chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (De Notre Dame), Mateřince Horažďovického, Horažďovice 1930.

PROSTŘEDKY K ZACHOVÁNÍ KÁZNĚ A DUCHOVNÍHO ŽIVOTA

Vchod do kláštera byl velmi pečlivě střežen a nikdy bez potřeby otevírán. Na noc se veškeré klíče od domovních dveří ukládaly v ložnici sestry představené.

Cizím lidem byl dovoluán přístup do domu pouze z důležitých příčin a s výslovným svolením představené. Chtěl-li někdo cizí mluvit s některou sestrou, byl uveden do hovorny, tam se sestra dostavila s průvodkyní. Průvodkyně musela být vždy přítomna, pokud sestry mluvily s osobami opačného pohlaví, které nebyli jejich blízkými příbuznými.

Naprosto nepřístupná byla cizím lidem vnitřní část domu, kde bydlely sestry. Ta byla uzavřena zvláštními dveřmi nebo mřížemi. Zvláštní povolení ke vstupu bylo udělováno pouze zakladatelům domu, lidem, kteří hodlali založit nové domy a žádali zhlédnout, dále zpovědníkovi, lékaři a řemeslníkům. Vstupujícího provázely dvě sestry.

Bez povolení nesměla žádná sestra posílat ani přijímat dopisy. Představené předtím, než dopisy odeslaly nebo odevzdaly, otevíraly je a kontrolovaly jejich obsah. Musely však zachovávat mlčenlivost o obsahu přečteného.

6.2 SOUKROMÁ ODBORNÁ ŠKOLA PRO ŽENSKÁ POVOLÁNÍ CHUDÝCH ŠKOLSKÝCH SESTER DE NOTRE DAME V HRADCI KRÁLOVÉ¹⁷

Na žádost generální představené kongregace Chudých Školských sester de Notre Dame v Horažďovicích ze dne 27. 4. 1940 povolilo Ministerstvo školství a osvěty v Praze výnosem z 18. 6. 1940 zřízení Soukromé odborné školy pro ženská povolání Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové. Škola byla dvouletá s českým jazykem vyučovacím.

Do 1. ročníku ve školním roce 1940/1941 se přihlásilo 26 žákyň, přijato bylo 23 žákyň.

První ředitelkou školy se stala Gizela Výthová.

Vyučovalo se zdravotě a péči o dítě, dějepisu, vychovatelství, počtům, nauce o domácím hospodářství a potravinách, zpěvu, tělocviku, šití prádla a kreslení stříhů. Mimoto se zde vyučovalo římsko-katolické náboženství (2 hodiny týdně) a německý jazyk (3 hodiny týdně). Při škole byl zřízen 5. měsíční kurz lidového šití a vaření.

27. 5. 1941 bylo škole uděleno právo veřejnosti.

¹⁷ Závěrečná zpráva za školní rok 1940/41, Soukromá odborná škola pro ženská povolání Chudých Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové.

Původně měly být školní učebny umístěny v kongregační budově v Hradci Králové, protože však tato budova byla pronajmutá německému školství byla škola umístěna do budovy na Pospíšilově třídě.

8. 9. 1942 byla škola výnosem ministerstva školství a osvěty zrušena.

27. 7. 1945 byla činnost školy opět obnovena.

17. 9. 1945 bylo zahájeno vyučování. Ředitelkou školy se stala Ludmila Menclová, v roce 1946 však byla odvolána a na její místo nastoupila Filotea Hašková.

Do 1. ročníku nastoupilo 33 žákyň. Škola byla přestěhována do kongregační budovy ul. Červeného 813.

Ve školním roce 1946/1947 bylo v 1. ročníku 22 žákyň, ve 2. ročníku 28 žákyň.

V roce 1948 se stala novou ředitelkou Ing. Salvatora Nouzovská.

Výnosem KNV v Hradci Králové ze dne 31. 3. 1949 byla ke dni 1. 4. 1949 škola zrušena.

6.3 OŠETŘOVATELSKÁ ŠKOLA ŠEDÝCH SESTER III. ŘÁDU SV. FRANTIŠKA¹⁸

Kongregace Šedých sester byla založena v Praze 6. ledna 1856 františkánskými terciárkami Annou a Marií Plaňanskými a jejich přítelkyní Františkou Grossmannovou jako první ženská řeholní kongregace výlučně ženského původu. První ustanovení o pravidlech vnitřního života (konstituce) vypracoval člen řádu Křížovníků s červenou hvězdou František Havránek (1805-1867). Biskupského schválení dosáhly Šedé sestry v roce 1862, papežského v roce 1972.

Původním posláním Šedých sester bylo bezplatné domácí ošetřování nemocných, starých, chudých a opuštěných lidí a pečovatelská služba. Později sestry působily i v nemocnicích a také jako sanitní sestry při ošetřování raněných za války.

Po kratším pobytu na Malé Straně (1856-1858) získaly sestry s přispěním kardinála Friedricha Schwarzenberga a hraběnky Thysebaertové dům v Bartolomějské ulici na Starém městě pražském spolu s přilehlým kostelem sv. Bartoloměje, který původně patřil jezuitskému konviktu. Zde byl mateřský klášter kongregace až do roku 1950. Druhý nejstarší řádový dům vznikl v nemocnici v Kraslicích. V pozdější době působily sestry hlavně ve veřejných nemocnicích, např. v Plzni, Sušici, Klatovech, Čáslavi, Havlíčkově Brodě, Kolíně, v Dětské

¹⁸ Státní okresní archiv v Hradci králové, fond ošetřovatelská škola Šedých sester III. Řádu sv. Františka v Hradci králové (1935 - 1949).

nemocnici v Praze, v Benešově, Mladé Boleslavi, Rychnově nad Kněžnou, Humpolci, Nové Vsi pod Pleší a také v Hradci Králové, kde kongregace od roku 1935 provozovala ošetrovatelskou školu.

V Hradci Králové začaly Šedé sestry působit již 8. října 1889. Do zdejší nemocnice tehdy nastoupilo prvních pět sester této kongregace, které zde sloužily až do doby, kdy byly nuceny z nemocnice odejít po převzetí moci komunisty v roce 1948. Od roku 1950 začala cílená likvidace mužských i ženských klášterů ve snaze potlačit vliv katolické církve. Obyvatelky ženských klášterů byly převezeny do sběrných (soustředovacích) táborů, v případě královéhradeckých Šedých sester do Broumova. Zde v pohraničí, které po odsunu sudetských Němců trpělo velkým nedostatkem pracovních sil, byly mj. nasazeny do bavlnářských závodů v Broumově. Pracovaly převážně jako tkadleny a přadleny nebo jako pomocné síly. Tyto internační tábory přetrvaly až do roku 1955 a později byly částečně tolerovány pouze některé komunity sester, pečující o potřebné v ústraní sociálních ústavů.

V roce 1968 v období „Pražského jara“ požádala některá řeholní společenství o možnost obnovy veřejné činnosti. Činnost Šedých sester byla formálně obnovena od roku 1971, když získaly nový mateřský dům v Lomci u Vodňan.

„Do poloviny třicátých let se řádové sestry školily v civilní veřejné ošetrovatelské škole v Praze. Myšlenka založit v Hradci Králové (mj. sídle biskupství) druhou ošetrovatelskou školu v Čechách vznikla v roce 1935 z popudu papeže Pia XI. na kongresu katolických ošetrovatelek v Římě. Papež se za zakládání takovýchto škol přimlouval a kladl důraz na odborné školení sester. Proto vedení kongregace ještě týž rok rozhodlo založit vlastní ošetrovatelskou školu, a to v součinnosti s okresní nemocnicí v Hradci Králové. K realizaci došlo zásluhou doc. MUDr. Vladimíra Ulricha a nové generální představené kongregace S.M. Kateřiny Rauchové. Se stavbou nové budovy (ul. Hradecká č.p. 868) bylo započato v červenci 1936.

Po úředním povolení k užívání se dne 18. října 1937 nastěhovalo prvních třicet sester-žákyň. Při stavbě byl hlavní oporou senátor a katolický prelát Dr. Sobota, o vnitřní vybavení školy se postarala sestra Theodora, představená nemocničních sester. Nová moderní budova byla vysvěcena královéhradeckým biskupem Msgre. ThDr. Mořicem Píchou dne 24. října 1937, celý finanční náklad stavby, jakož i vnitřního vybavení školy nesla kongregace Šedých sester.

Než byla postavena nová budova, byla organizována v letech 1935-1937 improvizovaná dvouletá ošetrovatelská škola v hradecké nemocnici: dne 30. září 1937 vykonalo prvních jedenáct absolventek – řeholních sester – závěrečné diplomové zkoušky, a to již v nové budově. Od 1. října 1937 zde již začalo pravidelné vyučování podle osnov schválených ministerstvem zdravotnictví. Ročník 1937/38 absolvovalo 29 žákyn, jedna byla „pro neschopnost“ propuštěna. Úřední název školy byl: „Presidenta Dr. Edvarda Beneše Ošetrovatelská škola Šedých sester III. Řádu sv. Františka v Hradci Králové“. Na škole přednášeli docenti a primáři královéhradecké nemocnice ve dvou ročnících . V 1. ročníku se vyučovala teorie, osnova 2. ročníku byla převážně vyhrazena nemocniční praxi na odděleních. První představenou školy byla zvolena S. M. Venantie Polívková (2. 6. 1879 - 22. 10. 1947), prvním ředitelem byl jmenován doc. MUDr. Vladimír Ulrich, primář interního oddělení a lékařský ředitel Všeobecné veřejné okresní nemocnice v Hradci Králové.

Uchazečkám o přijetí muselo být nejméně 18 let a měly mít dokončenou měšťanskou školu; hlásit se mohly i civilní uchazečky, ale musely také bydlet v internátě školy. Po složení státních zkoušek (praktických i teoretických) po absolvování druhého ročníku obdržely ošetrovatelský diplom a odznak „Diplomovaná sestra-ošetrovatelka“. Absolventky byly teoreticky i prakticky vyškoleny v ošetrování nemocných v nemocnicích i jiných ústavech, pro vyučování v ošetrovatelských školách i pro dozor v nich a pro rozličná odvětví veřejné zdravotní péče. Vyučovala se anatomie (35 hodin), fyziologie (35), patologie (20), hygiena (15), nauka o potravinách (15), ošetrování interně nemocného (25), ošetrování chirurgicky nemocného (30), ošetrování a hygiena batolat (30), ošetrování dětských nemocí (10) atd. S rozšiřováním královéhradecké nemocnice se zvýšil i počet řádových sester (až asi na osmdesát), které sloužily na všech odděleních u lůžka nemocných, na sálech, v laboratořích, v kuchyni i v prádelně.

V roce 1945 odešel doc. Ulrich a ředitelem školy byl jmenován doc. MUDr. Antonín Fingerland (ředitelem v letech 1945-1949), který ji řídil ve spolupráci se zástupkyní představené S. M. Ambrosií Kopeckou. Kapacita školy zařízené pro šedesát žákyn v této době již nedostačovala a bylo nutno zřídit ještě dalších 16 lůžek, což svědčilo o vzrůstající oblíbenosti a odborné úrovni školy.

Po únoru 1948 nastalo tažení proti římskokatolické církvi a jejím řádům a kongregacím a hledaly se důvody pro jejich rozpuštění. Dle výnosu KNV Hradec Králové ze dne 26. března 1949 (zn. 198-26-3-1948-I/B) byla škola k 1. dubnu 1949 zestátněna. Předávací protokol ze dne 15. dubna 1949 konstatuje odevzdání správy ústavu představenou ošetrovatelské školy

diplomovanou sestrou S. M. Ludmilou Ambrosií Kopeckou (4. 12. 1910-25. 5. 1958) nástupkyni, a sice diplomované sestře Marii Šulové, pověřené správkyni ústavu.

Zajímavým dokumentem zdůvodňujícím tyto kroky je Zpráva o svědeckých výpovědích ve věci politického a ideového vedení ošetrovatelské školy Dr. Edvarda Beneše v Hradci Králové. Konstatuje se v ní, že: „Na krajském národním výboru v Hradci Králové učinila řada osob znalých poměrů na zdejší ošetrovatelské škole protokolární výpovědi o poměrech na škole. Z výpovědí je zřejmo, že na ošetrovatelské škole byla nejen zanedbána občanská a politická výchova žákyň, nýbrž žákyně byly vedeny přímo k nepřátelskému poměru k lidové demokracii. Už výzdoba školy, záporný postoj k žakovské organizaci i skupině SČM, které na škole neexistovaly, svědčí o výchovném duchu na škole. Ze všech výpovědí vyplývá, že žákyně i absolventky školy ve své naprosté většině se netají svým nepřátelským postojem k lidově-demokratickému zřízení a někdy ho i demonstrativně projevují. Své lidové demokracii nepřátelské názory rozšiřují i ve svém povolání ošetrovatelek, což působí odpor u pacientů a pohoršení ve veřejnosti.

Dosavadní vedení školy není tedy schopno vésti školu tak, aby z ní vycházely sestry schopné pracovat v duchu lidově-demokratické republiky a je nutno je nahradit novým vedením, které by zaručovalo státně-politickou výchovu žákyň v duchu lidové demokracie.“

Od 1. září 1949 přebírá tradici této řádové školy nově ustavená Vyšší sociálně zdravotní škola v Hradci Králové. Posledních pět řádových sester (přijatých v roce 1948) absolvovalo v červnu 1950, a to již na škole civilní. Z nemocnice byly poslední řádové sestry odsunuty 14. července 1955, a tím byla po více než šedesáti pěti letech násilně ukončena jejich obětavá činnost v Hradci Králové“.¹⁹

¹⁹ PaeDr. Josef Ptáček, Kongregace Šedých sester III. Řádu sv. Františka, její ošetrovatelská škola a působení v Hradci Králové, Scan, č.4, 1999, s. 14 - 16.

6.4 STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA V HRADCI KRÁLOVÉ²⁰

Střední zdravotnická škola v Hradci Králové byla otevřena 1. září 1949. Vznikla sloučením školy pro ženská povolání a ošetrovatelské školy řádu Šedých sester pod názvem Vyšší sociálně zdravotní škola. Tato škola byla čtyřletá a měla dva studijní obory:

- obor ošetrovatelek – později zdravotních sester
- obor zdravotnických pracovníc

První ředitelkou vyšší sociálně zdravotní školy v Hradci Králové se stala profesorka gymnázia Františka Svatošová.

Až do roku 1951 sídlila nově vzniklá vyšší sociálně zdravotní škola v budově nynější střední ekonomické školy na rohu Pospíšilovy třídy. V roce 1951 se přestěhovala do budovy bývalého reálného gymnázia v Komenského ulici, kde sídlí dodnes.

V průběhu let škola procházela řadou organizačních změn. 1. 9. 1950 byla přeměněna na vyšší zdravotní školu, která byla čtyřletá. Tato škola měla již pět studijních oborů:

- obor ošetrovatelek – později zdravotních sester
- obor zdravotnických pracovníc – poslední absolventky v r. 1952
- obor dětských sester
- obor porodních asistentek – poslední absolventky v r. 1955
- obor zdravotních laborantů.

Studium končilo diplomovou zkouškou bez všeobecně vzdělávacích předmětů nebo zkouškou maturitní. Diplom opravňoval absolventky k výkonu uvedeného zdravotnického povolání.

1. 9. 1951 došlo k další reorganizaci školy, kdy čtyřletá vyšší zdravotnická škola byla přeměněna na tříletou zdravotnickou školu, končící již pouze maturitní zkouškou. Tato škola měla pět studijních oborů:

- zdravotní sestra
- zdravotnická pracovníce
- dětská sestra
- porodní asistentka
- zdravotní laborant.

²⁰ Doležalová M.: Almanach SZŠ Hradec Králové, Komenského ulice, 1949 - 1989.

V roce 1953 došlo k důležité změně v řízení zdravotnických škol, které se staly celostátně resortními školami, řízenými ministerstvem zdravotnictví. Tímto byly dány podmínky pro rozvoj všech specifických znaků zdravotnických škol, projevujících se především v praktické výuce.

K poslední reorganizaci došlo 1. 9. 1956. Změna se týkala délky studia, kdy z tříletých zdravotnických škol vznikly opět čtyřleté zdravotnické školy, na kterých studium končilo maturitní zkouškou. Ve školním roce 1956 – 57 byly na škole tři studijní obory:

- zdravotní sestra
- dětská sestra
- zdravotní laborant.

V roce 1952 byl celostátně zrušen obor zdravotnických pracovníků.

V roce 1955 na střední zdravotnické škole v Hradci Králové byl zrušen obor porodní asistentka.

Od školního roku 1956 – 57 bylo na zdravotnické škole zřízeno dvouleté studium absolventů jedenáctiletých všeobecně vzdělávacích škol, později gymnázií. Od roku 1956 do roku 1958 to byl tzv. ABI kurz zdravotních laborantek, od roku 1957 do roku 1958 ABI kurz dětských sester, od roku 1958 do roku 1959 ABI kurz zdravotních sester.

6.4.1 CHARAKTERISTIKA STUDIJNÍCH OBORŮ

ZDRAVOTNÍ SESTRA

Tento obor patří na střední zdravotnické škole mezi nejstarší, existuje již od roku 1949. Studijní obor zdravotní sestra připravuje žáky pro činnost středních zdravotnických pracovníků v oblasti léčebně preventivní péče. Obsah vzdělání je zaměřen tak, aby žáci mohli po úspěšném absolvování studia a po ukončení povinné nástupní praxe kvalifikovaně vykonávat činnost středních zdravotnických pracovníků.

DĚTSKÁ SESTRA

Obor dětská sestra byl založen v roce 1950 jako jeden z oborů sociálně zdravotní školy v Hradci Králové.

Na tomto oboru získávaly posluchačky úplnou kvalifikaci dětské sestry s uplatněním poskytovat péči dětem ve všech léčebně preventivních zdravotnických zařízeních.

Ve výchovně vzdělávacím působení dětských sester je kladen mimořádný důraz na citlivý přístup k nemocnému dítěti a využívání teoretických vědomostí v praxi.

ZDRAVOTNÍ LABORANT

Obor zdravotních laborantů byl v Hradci Králové otevřen v roce 1950 jako dvouleté specializační studium. V témže roce byly otevřeny i dva první ročníky tříletého studia. Od roku 1951 bylo studium prodlouženo na čtyři roky.

V prvních letech po otevření tohoto oboru škola neměla pro výuku laborantů dostatek potřebného vybavení a výukových prostor. Odborné předměty přednášeli vysokoškolští profesori v prostorách lékařské fakulty a jednotlivých klinik. Po přemístění střední zdravotnické školy do nynější budovy v ulici Komenského byly postupně zřizovány odborné laboratoře klinické biochemie, hematologie a histologie. Teoretická výuka i cvičení se soustředily do budovy školy.

ZUBNÍ LABORANT

Výuka v oboru zubní laborant byla zahájena na střední zdravotnické škole v Hradci Králové v roce 1962. Na založení oboru se podílel tehdejší přednosta stomatologické kliniky prof. MUDr. L. Sazama, Dr.Sc., a primář stomatologické kliniky a krajský stomatolog MUDr. O. Štancl.

Již v roce 1964 se podařilo v oboru uplatnit požadavek spojení teorie s praxí, a tak žákyně střední zdravotnické školy v Hradci Králové jako jedny z prvních v republice absolvovaly část praktické výuky v zubních laboratořích zdravotnických zařízení.

Vzhledem k velké potřebě zubních laborantů ve zdravotnických zařízeních byla v roce 1988 poprvé zahájena výuka třídy pomaturitního kvalifikačního studia.

V uplynulých letech se podařilo modernizovat přístrojové vybavení zubních laboratoří školy. Tak byly vytvořeny předpoklady pro úspěšnou práci absolventů ve zdravotnických zařízeních.

FARMACEUTICKÝ LABORANT

Obor farmaceutický laborant byl otevřen ve školním roce 1973 – 1974. K jeho otevření dalo podnět vedení farmaceutické fakulty. Absolventi nacházejí uplatnění v lékárnách, prodejnách zdravotnických potřeb a léčivých rostlin, v kontrolních farmaceutických laboratořích, ve farmaceutické výrobě a dalších farmaceutických pracovištích.

Odborná výuka farmaceutických laborantů je náročná a vyžaduje speciální zařízení a vybavení. Žáci pracují v laboratořích školy při praktické výuce chemie, farmakognózie a přípravy léků.

REHABILITAČNÍ PRACOVNÍK

Obor rehabilitační pracovník byl zřízen jako dvouleté nástavbové studium ve školním roce 1962 – 1963. Tento obor připravuje studenty pro činnost v oblasti léčebné rehabilitace, a to na úseku léčebné tělesné výchovy, fyzikální terapie a léčby prací. Absolventi se uplatňují v zařízeních zdravotnických, lázeňských a v rehabilitačních ústavech.

Ve školním roce 1985 – 86 byl tento obor zaveden jako čtyřleté studium pro absolventy základní školy.

RADIOLOGICKÝ LABORANT

Ve studijním oboru radiologický laborant se studenti učí vyšetřovat pacienty, zacházet s rentgenovým filmovým materiálem, obsluhovat všechny typy rentgenových přístrojů jak diagnostických, tak terapeutických, zacházet s radioaktivním materiálem a jeho likvidaci, znát účinky ionizujícího záření, realizovat terapeutický výkon podle ozařovacího plánu.

Od roku 1971 se studenti začali připravovat nejen pro radiodiagnostiku a radioterapii ale i pro nukleární medicínu.

MIMOŘÁDNÉ FORMY STUDIA

Od školního roku 1949 – 50 na škole vznikaly i mimořádné formy studia. Byly to přípravky pro pomocné dětské sestry s délkou trvání šesti měsíců, dvanáctiměsíční přípravky pro pomocné sociálně zdravotní pracovnice a šestiměsíční přípravky pro pomocné zdravotní sestry.

Od roku 1954 zde byly také zřízeny tzv. doškolovací kurzy pro obory zdravotní sestry, dětské sestry, zdravotní laboranty, zubní laboranty, lékařské laboranty, rentgenové laboranty a rehabilitační pracovnice.

Ve školním roce 1956 – 57 bylo na škole zahájeno studium pro pracující ve třech základních formách: večerní studium, dálkové studium, externí studium.

VZNIK DALŠÍCH STUDIJNÍCH OBORŮ

V roce 1960 vznikl obor rentgenových laborantů (dnešní název radiologický laborant) jako dvouletý studijní obor pro absolventy gymnázií, nyní jako pomaturitní kvalifikační studium pro absolventy všech středních škol.

V roce 1962 vznikl další čtyřletý studijní obor zubních laborantů.

Ve stejném roce vznikl také dvouletý pomaturitní obor rehabilitačních pracovníků.

V roce 1973 byl založen obor farmaceutických laborantů jako čtyřletý studijní obor.

ZŘÍZENÍ DVOULETÉ ZDRAVOTNICKÉ ŠKOLY PŘI SZŠ V HRADCI KRÁLOVÉ

V 60. a 70. letech byla při střední zdravotnické škole v Hradci Králové přechodně zřízena dvouletá zdravotnická škola se dvěma dvouletými studijními obory bez maturitní zkoušky:

- obor ošetřovatelka
- obor pěstounka.

Tímto způsobem byli vychovávaní tzv. nižší zdravotničtí pracovníci, kteří měli najít své uplatnění v třístupňovém systému ošetřovatelské péče zahrnujícím:

- ošetřovatelku – pěstounku
- zdravotní – dětskou – ženskou sestru
- sestru specialistku (absolventku pomaturitního specializačního studia).

Tento typ studia celostátně zanikl v rámci nové koncepce výchovně vzdělávací soustavy.

ZMĚNY VE ZDRAVOTNICKÉM ŠKOLSTVÍ

V současné době proběhly rozsáhlé změny v koncepci zdravotnického školství. Byly zrušeny obory:

- všeobecná sestra
- farmaceutický laborant
- zdravotní laborant
- zubní technik
- diplomovaná dětská sestra
- diplomovaná sestra pro intenzivní péči
- diplomovaný radiologický asistent
- diplomovaný fyzioterapeut

Pro absolventy základních školy bylo otevřeno čtyřleté studium ukončené maturitní zkouškou s těmito obory:

- zdravotnický asistent
- laboratorní asistent
- asistent zubního technika
- zdravotnické lyceum

Pro absolventy středních škol bylo zřízeno tříleté vyšší odborné studium, zakončené absolutoriem. Studium nabízí čtyři studijní obory:

- diplomovaná všeobecná sestra
- diplomovaný farmaceutický asistent
- diplomovaný zdravotní laborant
- diplomovaný zubní technik.

V současnosti školu navštěvuje asi 950 žáků. Na škole učí 80 interních vyučujících a asi 160 externích vyučujících.

Závěr

V teoretické části jsem se pokusila zachytit počátky ošetřovatelství. Zjistila jsem, že velký vliv na rozvoj ošetřovatelské profese měly války, ve kterých bylo velké množství raněných vojáků, umírajících na hromadné infekce v důsledku velmi špatných hygienických podmínek. Velkou úmrtnost způsobovala hlavně nedostatečná znalost zdravotnického personálu. Často bylo více vojáků zabito nemocí než nepřítelem.

Období raného středověku, kam sahají počátky ošetřovatelství, bylo velmi ovlivněno šířením křesťanství, které se od svého vzniku obracelo k chudým a nemocným, kterým poskytovalo péči a ochranu ve špitálech, vznikajících při klášterech nebo prostřednictvím různých charitativních skupin. Z těchto skupin pak postupně vznikaly první křesťanské řády, jejichž posláním bylo pečovat o nemocné. V tomto období byly položeny základy klášterního ošetřovatelství.

Zmapovala jsem nejvýznamnější křesťanské řády, které vznikly v Evropě a později působily na našem území, kde měly obrovský podíl na rozvoji ošetřovatelské profese. Byli to především Benediktini, Johanité, Řád sv. Lazara, Milosrdní bratří, Řád sv. Alžběty a Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského. V návaznosti na evropské řády vznikaly výlučně české kongregace: Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou, Kongregace Šedých sester u sv. Bartoloměje v Praze a Kongregace Sv. Zdislavy. Členové řádů zakládali a spravovali špitály, lazarety, leprosária apod. U křesťanských řádů také nacházím první zmínky o výuce jejich členů, což pokládám za základní kámen ošetřovatelského školství.

V další části své práce jsem stručně zmínila několik nejvýznamnějších osobností světového a českého ošetřovatelství, které měli největší podíl na rozvoji naší profese. Podrobněji jsem popsala život a dílo patronky sester Florence Nightingalové, která významně ovlivnila ošetřovatelskou péči a vzdělávání sester v 19. a 20. století.

Empirická část je věnována počátkům ošetřovatelského školství v našich zemích, kdy se od začátku existence všeobecné nemocnice v Praze výrazně projevoval nedostatek ošetřovatelského personálu. Náročná a špatně placená práce odrazovala zájemce, ošetřovatelky totiž často sloužily pouze za stravu nebo minimální plat a odměny dostávaly paradoxně za zemřelé pacienty.

Po mnohočetných návrzích na vznik ošetrovatelské školy byla Česká ošetrovatelská škola založena v roce 1914 společně s německou školou. K otevření školy došlo ale až v roce 1916 kvůli nedostatku vyučujících lékařů.

Po založení školy mohlo být každoročně přijato ke studiu pouze 15 žáků a přijímací řízení se konalo za velmi přísných podmínek.

Dále jsem se věnovala počátkům ošetrovatelského školství v Hradci Králové.

Od roku 1858 zde začala působit Kongregace Chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (de Notre Dame). Zřizovala školy pro dívky, sirotčince, ústavy pro hluchoněmé, opatrovny a jesle. Kongregace měla striktní hierarchii členek a také velmi přísné podmínky k přijetí, kdy povinností každé postulanky bylo mimo jiné odevzdat své věno, které by jí náleželo jako zákonné dceři a dědičce. Minimální částkou bylo 500 Kč. Chudé školské sestry skládaly tři sliby: slib chudoby, čistoty a poslušnosti.

27. 4. 1940 byla založena Soukromá odborná škola pro ženská povolání Chudých školských sester de Notre Dame v Hradci Králové. Škola byla dvouletá. Vyučovalo se zdravotědě a péči o dítě, dějepisu, vychovatelství, počtům, nauce o domácím hospodářství a potravinách, zpěvu, tělocviku, šití prádla a kreslení stříhů. Mimoto se zde vyučovalo římsko-katolické náboženství (2 hodiny týdně) a německý jazyk (3 hodiny týdně).

První ředitelkou školy se stala Gizela Výthová.

1. 4. 1949 byla škola zrušena.

1. 10. 1937 byla v Hradci Králové založena Ošetrovatelská škola Šedých sester III. Řádu sv. Františka.

Na škole přednášeli docenti a primáři královéhradecké nemocnice ve dvou ročnících. V 1. ročníku se vyučovala teorie, osnova 2. ročníku byla převážně vyhrazena nemocniční praxi na odděleních.

První představenou školy byla zvolena S. M. Venantie Polívková, prvním ředitelem byl jmenován doc. MUDr. Vladimír Ulrich.

Vyučovala se anatomie (35 hodin), fyziologie (35), patologie (20), hygiena (15), nauka o potravinách (15), ošetrování interně nemocného (25), ošetrování chirurgicky nemocného (30), ošetrování a hygiena batolat (30) a ošetrování dětských nemocí (10) .

1. dubna 1949 byla škola zestátněna. Od 1. září 1949 přebírá tradici této řádové školy nově ustavená Vyšší sociálně zdravotní škola v Hradci Králové.

1. září 1949 byla otevřena Střední zdravotnická škola v Hradci Králové. Vznikla sloučením školy pro ženská povolání a ošetřovatelské školy řádu Šedých sester pod názvem Vyšší sociálně zdravotní škola. V době svého vzniku byla škola čtyřletá a měla dva studijní obory: obor ošetřovatelek a obor zdravotnických pracovníků.

První ředitelkou se stala Františka Svatošová.

V průběhu let škola procházela řadou organizačních změn, počet oborů a délka studia se měnily. V současné době došlo k rozsáhlým změnám v koncepci zdravotnického školství, kdy došlo k reorganizaci studijních oborů. Byly zrušeny obory: všeobecná sestra, zdravotnický laborant, farmaceutický laborant, zubní technik, diplomovaná dětská sestra, diplomovaná sestra pro intenzivní péči, diplomovaný radiologický asistent a diplomovaný fyzioterapeut. Pro absolventy základních škol vznikly tyto obory: zdravotnický asistent, laboratorní asistent, asistent zubního technika a zdravotnické lyceum. Pro absolventy středních škol vznikly čtyři studijní obory: diplomovaná všeobecná sestra, diplomovaný farmaceutický asistent, diplomovaný zdravotní laborant a diplomovaný zubní technik.

Cílem mé práce bylo zmapovat prvopočátky a historický vývoj ošetřovatelského školství až do vzniku Střední zdravotnické školy v Hradci Králové. Dle mého názoru je totiž historie ošetřovatelství důležitým prvkem pro náš obor a její výuka na zdravotnických školách by měla být posílena.

Resumé:

Tato bakalářská práce se svým tématem zaměřuje na historický vývoj ošetřovatelského školství v Hradci Králové. Nahlíží na rozvoj ošetřovatelství od jeho prvopočátků až po současnost. Zabývá se působením křesťanských ošetřovatelských řádů ve světě a u nás, jejich vlivem na rozvoj ošetřovatelského školství a přínosem historických osobností světového a českého ošetřovatelství.

Mým cílem bylo zmapovat počátky a vývoj ošetřovatelského školství v Hradci Králové od působení církevních kongregací až do vzniku střední zdravotnické školy, jak ji nyní známe.

Summary:

This Bachelor's work shows the historical progression of nursing education in Hradec Králové. Regard with development of it from first to present days. Deal with instrumentality of Christian friaries both in the world and in our country, their influence over progress of nursing schools and contribution of historical personalities of the world and Czech nursing.

My aim was to describe beginnings and development of nursing education in Hradec Králové from church congregations to present days of Secondary nursing school.

SEZNAM LITERATURY:

1. ČESKÁ ASOCIACE SESTER: *Florence: časopis moderního ošetrovatelství*. Praha: Galén, 2005.
2. DOLEŽALOVÁ, M.: *Almanach SZŠ Hradec Králové, Komenského ulice, 1949 – 1989*. Vydalo SRPŠ při SZŠ a ředitelství školy, 1989.
3. DUINOVÁ, N., SUTCLIFFOVÁ, J.: *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha: Slováry, 1997. ISBN 80-85871-04-1
4. KAFKOVÁ, V.: *Z historie ošetrovatelství*. Brno: IDVPZ, 1992. ISBN 80-7013-123-3
5. KOZIEROVÁ, B., ERBOVÁ, G., OLIVIERIOVÁ, R.: *Ošetrovatelstvo*. Martin: Osveta, 1995. ISBN 80-217-0528-0
6. MASTILIAKOVÁ, D.: *Úvod do ošetrovatelství, 1.díl. Systémový přístup*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0429-9
7. MIKŠOVÁ, Z.: *Kapitoly z ošetrovatelské péče I*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1442-6
8. MIKŠOVÁ, Z.: *Kapitoly z ošetrovatelské péče II*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1443-4
9. *Ošetrovatelská škola Šedých sester III. Řádu Sv. Františka Hradec Králové*. Státní okresní archiv Hradec Králové.
10. *Ošetrovatelství na prahu 3. tisíciletí: sborník příspěvků II. konference ošetrovatelství s mezinárodní účastí, Velká Bystřice, 6. – 7. září 2000*. Praha: Galén, 2000. ISBN 80-86257-21-5
11. *Ošetrovatelství: teorie a praxe moderního ošetrovatelství*. Hradec Králové: Lékařská fakulta, 1999.
12. *Rok 2000 přelom v ošetrovatelství?: VI. Královéhradecké ošetrovatelské dny: sborník přednášek*. Hradec Králové: Nukleus, 2000. ISBN 80-86225-06-2
13. ROZSYPALOVÁ, M., STAŇKOVÁ, M.: *Ošetrovatelství I/I pro střední zdravotnické školy*. Praha: Informatorium, 1996. ISBN 80-85427-93-1

14. STAŇKOVÁ, M.: *Galerie historických osobností*. Brno: IDVPZ, 2001. ISBN 80-7013-329-5
15. STAŇKOVÁ, M.: *Sestra – reprezentant profese*. Brno: IDVPZ, 2002. ISBN 80-7013-368-6
16. STAŇKOVÁ, M.: *Koncepce českého ošetrovatelství. Základní terminologie*. Brno: IDVPZ, 1998. ISBN 80-7013-263-9
17. STAŇKOVÁ, M.: *Základy teorie ošetrovatelství: učební texty pro bakalářské a magisterské studium*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-243-5
18. *Stanovy kongregace chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (De Notre Dame)*, Mateřince Horažďovického. Horažďovice, 1930.
19. *Státní okresní archiv v Hradci Králové, fond ošetrovatelská škola Šedých sester III. Řádu sv. Františka v Hradci Králové (1935-1949)*.
20. SVOBODNÝ, P., HLAVÁČKOVÁ, L.: *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1
21. *Závěrečná zpráva za školní rok 1940/41, Soukromá odborná škola pro ženská povolání Chudých Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové*.

SEZNAM PŘÍLOH:

Obrázek. č. 1.	Diplom Jarmily Tycové	- 70 -
Obrázek. č. 2.	Klášter a nemocnice Alžbětinek na Slupi	- 70 -
Obrázek. č. 3.	Kostel a nemocnice u Alžbětinek – vzadu vpravo kostel sv. Apolináře, sv. Kateřiny. Stav kolem roku 1845.....	- 71 -
Obrázek. č. 4.	Řeholní oděv Alžbětinek	- 71 -
Obrázek. č. 5.	Sv. Aněžka	- 72 -
Obrázek. č. 6.	Paní Zdislava.....	- 72 -
Obrázek. č. 7.	Florence Nightingaleová.....	- 73 -
Obrázek. č. 8.	České diakonky. Druhá zleva 16-ti letá E. R. Tobolářová,	- 74 -

Obrázek. č. 1. Diplom Jarmily Tycové

Obrázek. č. 2. Klášter a nemocnice Alžbětinek na Slupi

Obrázek. č. 3. Kostel a nemocnice u Alžbětinek – vzadu vpravo kostel sv. Apolináře, sv. Kateřiny. Stav kolem roku 1845

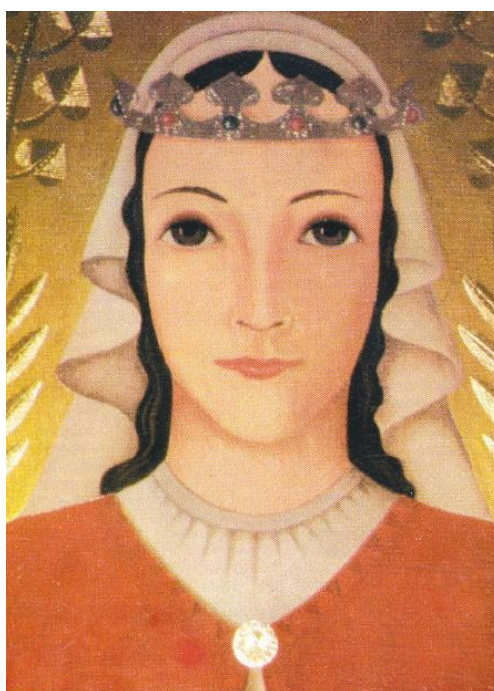
Obrázek. č. 4. Řeholní oděv Alžbětinek

Obrázek. č. 5. Sv. Aněžka

Obrázek. č. 6. Paní Zdislava

Obrázek. č. 7. Florence Nightingaleová

Obrázek. č. 8. České diakonky. Druhá zleva 16-ti letá E. R. Tobolářová, pozdější dlouholetá ředitelka státní ošetrovatelské školy ČSR

